

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
HUMANITARINIS FAKULTETAS
LITERATŪROS ISTORIJOS IR TEORIJOS KATEDRA

LAURA NARBUTAITĖ

Literatūrologijos studijų programos II kurso studentė

Populiariosios literatūros kanonai šiuolaikiniame moterų romane

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovė

Doc. dr. Irena Baliulė

Šiauliai 2013

TURINYS

I.	
ĮVADAS.....	3
II. POPULIARIOJI LITERATŪRA ŠIUOLAIKINĖS KULTŪROS IR LITERATŪROS KONTEKSTE.....	7
III. D. Jazukevičiūtės ir U. Barauskaitės romanai populiariosios literatūros kontekste:.....	13
3.1. Moters gyvenimo istorija – U. Barauskaitės, D. Jazukevičiūtės romanų siužeto pagrindas	13
3.2. Meilės temos kanonas.....	19
3.3. Šiuolaikinio gyvenimo būdo vaizdavimas.....	21
3.4. Laimingos pabaigos siužetų kanoniškumas.....	25
IV. Populiariųjų romanų pasakojimo ir poetikos ypatybės.....	27
4.1. Pasakojimo struktūra.....	27
4.2. Stiliaus ypatybės.....	29
IŠVADOS.....	33
LIETUVIŲ MOTERŲ ROMANAI POPULIARIOSIOS LITERATŪROS KONTEKSTE.....	37
SANTRAUKA.....	37
THE LITHUANIAN WOMEN'S PROSE IN THE CONTEXT OF POPULAR LITERATURE.....	38
VIII. ŠALTINIAI IR LITERATŪRA.....	39
IX. Anotacija.....	44
X. Annotation.....	44

IVADAS

Temos naujumas ir aktualumas. Kintant visuomenės požiūriui į laisvalaikio kultūrą, keičiasi pramogos, laisvalaikio leidimo būdai. Bandant atsipalaiduoti, patirti dvasinį, fizinį komfortą, ieškoma galimybių regeneruoti fizines, dvasines jėgas. Socialinės, visuomeninės, politinės, ekonominės priežastys sąlygoja šiuolaikinės prozos tematikos, problematikos tendencijas, atspindinčias literatūros kontekste vis dažniau pastebimus populiariosios moterų literatūros suviešėjimo bruožus.

Populiarioji literatūra analizuojama, interpretuojama, apie ją plačiai diskutuojama moksliniuose straipsniuose, skaitytojų komentaruose, stengiamasi ją apibrėžti, paaiškinti populiarumo, aukšto skaitomumo lygio fenomeną. Ji kartu yra ir šiuolaikinės visuomenės gyvenimo būdo, stiliaus raiška, atskleidžiama per moters paveikslą (U. Barauskaitės, D. Jazukevičiūtės romanai). Moterų proza – išsamiai ištirta, išanalizuota, o populiariosios literatūros, kultūros kontekste ji aptarta mažiau. Tai ir sudaro šio darbo naujumą bei aktualumą.

Magistro darbo objektas – Ugnės Barauskaitės romanai *O rytoj vėl reikės gyventi*, *Dešimt*, Dalios Jazukevičiūtės romanai *Anarchistės išpažintis*, *Juodas kvadratas*, *Dviejų mėnulių baras* populiariosios literatūros kontekste.

Darbo tikslas – aptarti populiariąją literatūrą šiuolaikinės literatūros, kultūros kontekste, apžvelgti jos vertinimą publicistikoje (literatūrinėse diskusijose ect.), atskleisti Ugnės Barauskaitės romanų *O rytoj vėl reikės gyventi*, *Dešimt*, Dalios Jazukevičiūtės *Anarchistės išpažintis*, *Juodas kvadratas*, *Dviejų mėnulių baras* tematinius, kanoninius ypatumus, iširti objektą remiantis feministinės, postkolonijinės slinkties, veikėjų, įvykių, vertybių sampratos ir kt. analizėmis, įvardinti romanų pasakotojus, romanų funkcijas, išanalizavus tekstus, kritinę – teorinę medžiagą, apibendrintai pateikti minėtų rašytojų vietą populiariosios literatūros, kultūros kontekste. Pirmiausia dėmesys kreipiamas į gana skirtingai vertinamą populiariosios literatūros fenomeną publicistiniuose leidiniuose.

Uždaviniai darbo tikslui pasiekti:

1. Išanalizuoti romanus (Ugnės Barauskaitės *O rytoj vėl reikės gyventi*, *Dešimt*, Dalios Jazukevičiūtės *Anarchistės išpažintis*, *Juodas kvadratas*, *Dviejų mėnulių baras*), aptarti populiariosios literatūros sampratą, atskleisti U. Barauskaitės, D. Jazukevičiūtės vietą populiariosios literatūros kontekste.

2. Išanalizuoti romanų turinio, formos kanonus.

Tyrimo metodologija: feministinės, postkolonialinės literatūros diskurso, literatūrinės analizės ir interpretacijos metodai, padedantys išsamiau atskleisti moterų rašymo tradiciją, populiariosios literatūros kanonus analizuojamuose moterų rašytojų tekstuose.

Magistro darbą sudaro įvadas, teorinė dalis, dėstomoji dalis su dviem skyriais, kurie skaidomi į poskyrius, išvados su jose pateikiamais tyrimų rezultatais, naudotų šaltinių, darbe cituojamos literatūros sąrašas, santrauka lietuvių bei anglų kalbomis, trumpa magistro darbo anotacija lietuvių - anglų kalbomis.

Populiariosios literatūros suvešėjimas neretai vadinamas senųjų romano rašymo tradicijų (kanonų) nykimo priežastimi, verčia kalbėti apie šios literatūros populiarumo priežastis, jos menkinimo, nuvertinimo padarinius: „Į populiariąją literatūrą įeina rašiniai, skirti masėms, jie randa savo vietą didelėse auditorijose“ (41). Pagrindine problema būtų galima pavadinti tai, jog „populiarioji literatūra dažnai susiaurinama iki populiariojo romano ir šiuo pačiu terminu apibūdinami kūriniai, skirti plačiai auditorijai. Šis terminas dažnai pejoratyvinis, t.y. menkinamasis, nes sugestijuoja, jog ta auditorija yra vidutinio, dažnai ir žemesnio išprusimo, o populiariosios literatūros kūriniai nėra didelės literatūrinės vertės“ (53, 75). Nuvertinamas ne viena žanras, bet ir skaitytojai, tampantys visai nevertingo populiariojo mechanizmo dalimi.

Neretai tokie kūriniai vadinami banaliais, pernelyg kasdieniškais. Anot John Fiske, „Populiariosios kultūros politika – kasdienio gyvenimo politika. Tai reiškia, kad ji veikia ne makro - mikropolitikos lygmenyje, ir kad ji yra ne radikali, o progresyvi. Ji siejasi su kasdien vykstančių nelygių galių sąveikos derinimu tokiose struktūrose kaip šeima, darbo aplinka <...>“ (19, 52). Populiariosios literatūros siužetinis pagrindas - kasdienių šeimos išgyvenimų raiška, vyro - moters santykių analizė (vyrai – antraeiliai, šalutiniai personažai, padedantys atsiskleisti moteriškąją vadinamai tapatybei. Taip tarsi sumenkinama vyriškoji lytis, pabrėžiamas patriarchalinis emancipacinis elementas).

Moteris čia – dominuojanti. Tai – vienas pagrindinių šiuolaikinės populiariosios literatūros bruožų, turinčių tiesioginių sąsajų su kūniškumo, seksualumo potekstėmis. „Skaitant lietuvių moterų rašytojų tekstus, į akis pirmiausia krinta tai, jog beveik visos veikėjos vaizduojamos kaip labai gražios, seksualios, erotiškos“ (60,124). Taigi, pirmiausia pabrėžiamas fiziologinis, kūniškasis elementas. Pagrindinė veikėja – laisva, jauna, kiek įžūli, žavi, reikli karjeristė, kurios ryškus paveikslas tampa viso knygos siužeto pagrindu, todėl itin svarbiu teksto analizės, jos interpretacijos dėmeniu tampa feministinė teksto analizė, nes „Feministinė literatūros kritika naujai vertina literatūros mokslo studijas, t.y. pasaulėžiūrą. Ši kritika kitaip gvildena specifines literatūros problemas – neretai ji kvestionuoja ir pačius jos nustatymo principus“ (7, 6). Visa tai leidžia

išsamiau išanalizuoti pagrindinių kūrinų veikėjų (t.y. moterų) paveikslus, aptarti moters - rašytojos užimamą poziciją šiuolaikinės literatūros kūrimo lauke.

Romanas – pagrindinis populiariojoje literatūroje dominuojantis žanras. Anot Nerijaus Brazausko, „XXI a. romanas ir Lietuvoje tapo preke, kuriai dažniau svarbesnė yra rinka, o ne kritika, anoniminis internautas, o ne akademinis recenzentas. Tai lėmė pop-literatūros dominavimas ir ją kuriančių užimtos pozicijos literatūros lauke“ (10, 154). Kūrinių paklausą lėmė stiprėjanti komunikacijos funkcija, kūrinių siužetų ekranizavimas, išvystyta knygos reklaminė sistema.

Šiame darbe analizuojami romanai suvokiami šiuolaikinės populiariosios kultūros kontekste. Pirmajame U. Barauskaitės romane *O rytoj vėl reikės gyventi* (2002) elektroninių laiškų forma perteikiamos jaunos knygos veikėjos kasdienio gyvenimo peripetijos, išgyvenimai. Čia „rašytoja Ugnė Barauskaitė kalba atvirai, vulgariai, net necenzūriškai, dažniausiai metaforizuoja norėdama sumenkinti ar pašiepti aprašomąjį dalyką – toks jau viso romano tonas“ (38), priartinantis skaitytoją prie pagrindinės veikėjos jausmų išskleidimo, būdingo populiariajai literatūrai.

Antrasis romanas *Dešimt* (2005) atveria skaitytojui nėščios moters pasaulį, kupiną laukimo, savęs ribojimo, vienatvės jausmo. Skaičius „dešimt“ - dešimties mėnesių laukimo periodas, pagal Mėnulio kalendorių skaičiuojantis nėštumo laiką nuo kūdikio pradėjimo iki gimimo – „kas susiję su trečią dešimtį siekiančia, bet nepakankamai stabilia moterimi“ (32, 4). Baimės, emocijų gausa, dažnos abejonės nuspalvina romaną kasdienišką, kartu - neįprastą jaunos moters gyvenimo, dvasinės brandos atspalviais.

D. Jazukevičiūtės *Anarchistės išpažintyje* (2007) pabrėžiama moters – motinos funkcija, reflektabiliai reaguojama į aplinkos dirgiklius, pastebima jautraus moteriškojo prado raiška. „Kaip įprasta moterų romanams, *Anarchistė* išsako daug specifinių, moterims būdingų išgyvenimų, o pagrindinis argumentas prieš kai kurių vyrų panieką moteriai – kad gimdymo aktas prilygina moterį Dievui sutverėjui“ (50, 108). Kartu parodomas vyrų animališkumas, nepakantumas moters atžvilgiu, jautriai įsiklausoma į slapčiausias pagrindinės herojės mintis, aktualizuojama monologiškoji minčių perteikimo forma.

Tos pačios autorės romane *Juodas kvadratas* (2007) pavaizduota sunki moters – motinos lemtis, kuomet pagrindine veikėja pasirenkama žiauriai likimo talžoma moteris. Šioje istorijoje D. Jazukevičiūtė, pasitelkdama mistifikatorės talentą, skrupulingai aprašinėja išgyvenimo, nuolatinės kovos, maišto istoriją. „Rašytojos debiutinis romanas *Anarchistės išpažintis* (2007), antrasis romanas *Juodas kvadratas* (2007) sulaukė prieštaringų kritikos vertinimų, šie romanai iškart priskirti populiariajai, masinei literatūrai“ (6, 2), akcentuojančiai grožio, nesibaigiančios jaunystės, laimingo, visapusiškai aprūpinto gyvenimo dėsnius.

Iš aptariamų kūrinių konteksto išsiskiria trečiasis, emigrantiniu – socialiniu romanu vadinams *Dviejų mėnulių baras* (2008), kuriame ryškus pagrindinių veikėjų (Marijos, Andriaus) savasties, vietos pasaulyje paieškų motyvas. Dominuojančia tema tampa bendra siužetine linija sujungta vienišų žmonių tapatybės istorija, kupina nusivylimų, netekčių, komplikuoatų bandymų pritaipiti sociume. Jaunuoliai nuolatos blaškosi, keliauja. Jų paieškos tęsiasi tiek Lietuvos (Vilniaus), tiek Anglijos (Londono) geografinėse zonose. Šis aspektas leidžia į kūrinių žvelgti pasitelkus postkolonijinės literatūros diskursą, „leidžiantį iki tam tikro laipsnio atkurti ne tik individualaus rašytojo patyrimą, vaizduotę ar stilistiką, bet ir kolektyvinės atminties fragmentus, individo sąmonėje įgavusius fikcijos formą“ (45, 27). Savo tikrąją tapatybę slėpdami po emigrantų kaukėmis, jie skirtingais būdais bando rasti vietą jausmų, realios fizinės gyvenamosios vietos erdvėse. Kartu parodoma vyro – moters mąstymo, sprendimų priėmimo skirtis, skirtinga gyvenimo tikslų, ribinių momentų deklaracija, jos motyvai, pasirinkimų pasekmės.

Analizuojamuose kūriniuose „vyrai ir moterys vaizduojami kaip diametraliai skirtingi poliai: akcentuojama vyrų profesinė, visuomeninė veikla, jų viešas gyvenimas, pasiekimai, pabrėžiamas jų aktyvumas, o moters įvaizdis kuriamas tarsi iš vidaus, pradedama nuo jos šeimos, namų, vaikų, aktualizuojama privati sfera ir moters pasyvumas, paklusnumas tradicijoms ir lemčiai“ (28, 155). Taip konstruojama kasdienės aplinkos, monotonijos, moters nuvertinimo, vyro pasyvumo, nusišalinimo nuo šeimos tendencija, sąlygojanti kanoninių (pasikartojančių) siužeto, veikėjų, pasakojimo slinkties ypatybių atsiradimą.

Svarbiausia čia „būtų susitelkti į tekstų perskaitymo kokybę, suvokti, ką konkretus kūrinys reiškė ar reiškia savajam laikui ir aplinkai, kokiomis priemonėmis jis praturtėja ar nuskursta“ (53, 74). Populiarioji literatūra orientuojasi į šiandieninį skaitytoją, nagrinėja jo kasdieniame gyvenime išskylančias panašaus pobūdžio problemas. Atsiranda glaudus ryšys tarp skaitytojo – rašytojo, ypatingai pastebimas lietuvių moterų prozos kūrinių kontekstuose.

II. POPULIARIOJI LITERATŪRA ŠIUOLAIKINĖS KULTŪROS IR LITERATŪROS KONTEKSTE

Pirmieji Lietuvos Nepriklausomybės dešimtmečiai pasižymėjo inovacijų, naujų raiškos formų, pasirinkimo laisvės gausa. Antrasis dešimtmetis tapo naujovių literatūriniame pasaulyje susiformavimo laikotarpiu, kurį galima pavadinti populiariosios literatūros suklestėjimo metu. Iki 19 a. antrosios pusės apie moteris, jų istorijas daugiausia kalbėjo vyrai (M. Valančius, S. Daukantas, V. Pietaris, Maironis etc.). Jie jas vertino, aprašinėjo. Kurdami literatūrinius moterų portretus, formavo viešą nuomonę apie moteriškuoju vadinamą gyvenimo, kūrybos kelią.

Feministinės literatūros judėjimas suformavo feministinę literatūrologiją, leidusią reflektabiliai perteikti autentišką moters – rašytojos patirtį, atskleisti jos rašymo tradicijos subtilybes. Moteriškieji potyriai, vidinės charakteristikos atvėrė galimybę kalbėti apie asmeninę moterų – rašytojų vertybių hierarchijos raišką, atskleidžiamą vaizduojamų romano veikėjų portretuose. Naujoji rašymo kryptis leido tinkamai perteikti lyčių problematikos sferą, stebimą jau ne vyrų, o moterų – kūrėjų akimis. Tai išryškėjo pirmajame Lietuvos Nepriklausomybės dešimtmetyje, kuomet literatūros kūrėjų gretose pasirodė naujoji lietuvių moterų rašytojų karta (Zita Čepaitė, Vidmantė Jasukaitytė, Renata Šerelytė, Vanda Juknaitė, Jurga Ivanauskaitė, Bitė Vilimaitė ir kitos). „Šios rašytojos ne tik išplėtė žanrinę ir stilistinę moterų kūrybos įvairovę, bet ir įnešė savęs lavinimo ženklų, erotinės kalbos simboliką, magiškumo elementų, praturtintusių vaizduojamų moterų portretų raiškos galimybes“ (7,7), moterų – kūrėjų tobuliname populiariosios literatūros žanre pasireiškiančias subjekto jausenos, rašymo stilių koreliacija, naujų romano temų sklaidą. Taip gimsta romanai, apimantys skirtingų kūrinių bruožus (žurnalistinis – dienoraštinis, kartais – memuarinis romanas), jų tematines, kanonines ypatybes. Analizuojant tokius veikalus pastebimos lietuvių moterų prozos ypatybės, reflektuojamos naujųjų romano rašymo tendencijų sekos.

Pati populiarioji kultūra apibrėžiama gana skirtingai. Anot N. Brazausko, „Populiarumas, populiarioji kultūra, populiariusis romanas yra daugiareikšmės sąvokos, jų neįmanoma griežtai susieti su konkrečiais autoriais, tekstais, poetikomis ar skaitytojais“ (10, 167). Šiame darbe remsiuosi John Fiske'us pateiktu populiariosios kultūros apibrėžimu, teigiančiu, jog „Populiarioji kultūra yra ne vartojimas, tai yra kultūra – aktyvus prasmių ir malonumų kūrimo bei cirkuliacijos procesas socialinėje sistemoje“ (20, 19). Taigi, visa, kas skaitoma, ko klausomasi per radiją, kas vartojama, perkama, populiariu „čia ir dabar“, vadinama šiuolaikiniu populiariuoju kultūriniu

kontekstu, neatsiejamu nuo masinės kultūros šiai kultūrai priskiriamo populiarinio romano žanro. Akcentuojama, jog „romano atveju populiarumas gali būti siejamas su žanru, kūriniumi, autoriumi, skaitytoju etc. Populiarumą gali parodyti statistiniai duomenys, atskleidžiantys parduotų / perskaitytų / apdovanotų romanų skaičius“ (10, 153). Kintant gyvenimo sąlygoms keičiasi skaitytojas, jis trokšta atsipalaiduoti, atgauti emocinę harmoniją. Jam reikia lengvo, neįpareigojančio siužeto kūrinio, gebančio atitraukti nuo sudėtingo asmeninio gyvenimo, kasdienybės problemų. Populiariaji tekstai patraukia neįmantriu rašymo stiliumi, kasdienių buitinių problemų sprendimo, šeimyninių asmeninių, dažniausiai - intymių faktų viešinimu kūrinuose. Tai patvirtina statistiniai duomenys.

Remiantis LATGA (Lietuvos autorių teisių gynimo asociacijos agentūros 2003-2010 m. duomenimis, (10, 164-165), „populiariausiais 2003-2010 m. romanais tapo Elenos de Strozzi (Stroci) *Gailutė* (2005), *Lemtingoji taurė* (2006); Jurgos Ivanauskaitės *Placebas* (2003), *Miegančių drugelių tvirtovė* (2005); Daivos Vaitkevičiūtės *Moterys meluoja geriau* (2002), *Kamilė nori mirti* (2005), Irenos Buivydaitytės-Kupčinskienės *Laiko tiek nedaug* (2006), *Padovanok man savaitgalį* (2008), *Ironiški stebuklai* (2008)“. Šiuose kūrinuose pastebimi pagrindiniai populiariajai literatūrai būdingi bruožai (trumpų sakinių sklaida, aiškus siužetas, šiuolaikiniai veikėjai, laimingo gyvenimo siekis etc.). Kita populiarinio romano skaitymo, domėjimosi juo priežastis yra ta, jog „žmonės nori skaityti tai, ką jie mato, girdi, jaučia <...>, jie nori identifikuotis su tais, kurie aprašomi, o šis procesas negali būti sudėtingas“ (10, 159). Autoriui romano rašymas tapo priemone, leidžiančia įprasminti savo asmenybę, atsikratyti kasdienio buitinio nuobodulio. Rašymas - terapija, leidžianti išsakyti, reflektviai perteikti tai, kas kelia įtampą, kuria vidinį diskomfortą.

Minėti požymiai sąlygoja kritinį populiariosios literatūros vertinimą. Anot Regimanto Tamošaičio, „<...> literatūra iš aukštų kalnų ir dramblio kaulo bokštų leidžiasi į slėnius ir užpildo miestų gatves karnavališku spindesiu. <...> [ji] plaukia paviršiais su visais savo gyvenimo atsitiktinumais prarasdama potekstės vandenį <...>. Kūryba juda visomis kryptimis, pakludama rinkodaros dėsniams“ (56, 75). Populiarioji literatūra kaltinama buitiskumu (kūrybos – gyvenimo sampalika, kasdienybė, pereinanti į kūrinį), asmeninių išgyvenimų deklaracija (moters savimonės, suskilusios tapatybės paieškos), tradicinio kanoniško romano modelio neigimu, pataikavimu šiuolaikiniam skaitytojo skoniui (komerciškai patrauklių temų raiška - seksas, erotika, šeimos problemų analizė, socialinių, politinių, ekonominių įvykių atgarsiai). Pagrindiniais neigiamai vertinamais populiariųjų romanų bruožais laikomi pernelyg didelis autoriaus susireikšminimas, kūniškumo akcentavimas. Visa tai vyksta todėl, jog „pirmiausia nauji autoriai, dažniausiai žurnalistai, griauja įprastą rašytojo kaip išskirtinės kuriančios asmenybės mitą. Parašyti romaną galima ir laukiantis vaikelio (U. Barauskaitė), o kūrybos procesui nereikia ypatingo talento ir pastangų. Antra, šios autorės randa nišą, kuri Lietuvoje buvo tuščia: tai kasdienybės diskursas, apie

kuri romanuose kalbama paprastai, nekuriant sudėtingų metaforų ir potekscijų“ (10, 158). Populiarieji romanai, jų autorės kaltinamos akcentuojamų fizinių duomenų raiška (moterys čia – pagrindinės veikėjos, jų paveiksluose pastebima šeimos – karjeros opozicija, vyrauja išorės aprašymas, akcentuojamas fizinis grožis).

Vyrų paveiksluose išryškinama jų nepriklausomybė, pabrėžiama tvirtumo įspūdį kelianti išvaizda. Dažnai užsimenama apie laimingo (pasakiško) gyvenimo troškulį, pabrėžiamas bendravimo problematiškumas. Dėl šios priežasties romanuose atsiranda gausybė veikėjų kankinančių psichologinių problemų, skatinačių populiariosios psichologijos sklaidą. Tai – populiaru, artima, aktualu šiandienos informacijos gausos srautuose pasimetusiam skaitytojui. Literatūrą transformavo pastarojo dešimtmečio informaciniai pokyčiai, spartėjantis globalizacijos procesas. Knygų lentynose pasirodė romanai, kalbantys apie gėjų, lesbijiečių ryšius. Kūrinių epicentre atsidūrė atsiribojęs, atitrūkęs nuo pastovia vadinamos lokacijos vietos, tamprius ryšius su vaikystės namais praradęs veikėjas, bandantis susikurti savo svajonių pasaulį (kelionių, memuaristinė literatūra, kalbanti apie laimingo gyvenimo sankūros, dar kitaip – šiuolaikinės pasakos siužetus).

Veržlioje būsenoje gyvenantis šiandieninis žmogus verčiamas rinktis tarp modernumo bei klasikos. Modernistiniai ieškojimai, sąveikaujantys su tobulėjančia civilizacijos sumaištimi, regeneruoja asmenybės, jos poreikių, pomėgių dominantes. „Pop kultūra <...> užtikrina <...> būtiną žinių kiekį, adaptuodama ir kartu suniveliuodama aukštuosius meno kūrinius bei reprezentuodama pavyzdinio elgesio muilo operas“ (34, 13). Skaitymas, neretai vadinamas vartojimu, šiandien tampa pernelyg banalus. Anot kritikų, su knygomis vartojamas maistas, pramoninės prekės, kasdieniai namų apyvokos daiktai, kartu – griaujami klasikniais vadinami romano kanonai. Populiarioji literatūra – šiuolaikinio literatūros proceso dalis, jos kanonai nėra nusistovėję. Bendraja prasme „kanonas yra tam tikra įtvirtinta taisyklė, o kartu technika, įgalinanti apibrėžto racionalumo ir visuomenės reproduktivumą, tačiau jis nenumano laisvos, moraliai atsakingos asmenybės ugdymo“ (34, 13). Jie aptariamuose kūriniuose akivaizdūs pasikartojančio siužeto, veikėjų paveiksluose, teskto raiškos priemonės. Anot Vytauto Sirtauto, „kanonas gali būti vertinamas ir teigiamai (kaip pavyzdys), ir neigiamai (kaip pažangos stabdys) <...>“ (46, 31). Populiariojoje literatūroje kanonų sklaida kontempliuoja su senąja rašymo tradicija, tačiau dėl tam tikrų naujų literatūrinių darinių atsiradimo ji įgauna kiek kitokias stiliaus, raiškos formas.

Viena populiariosios literatūros probleminio vertinimo priežasčių Mindaugas Kvietkauskas vadina informacinių technologijų išsigalėjimą, gyvenimą medijų meka vadinamoje visuomenėje, sąlygojančioje paviršutinišką pasaulio sampratą. Pasak jo, „Dabar literatūrą veikia nauji mechanizmai, ypač viešųjų ryšių informacinių technologijų, medijų tinklai, kurie gimdo naują fenomeną – ganėtinai kokybišką ir skoningą populiariąją literatūrą, tarnaujančią komerciniams

interesams“ (56, 79-80). Šiuolaikinį romaną veikia reklamos medija, viešieji ryšiai, kurių pagalba kuriamas knygos populiarumas (potencialaus skaitytojo - vartotojo akį ryškiu, erotizuotu dizainu traukiantis knygos viršelis, rašytojų susitikimai su skaitytojais, knygų mugės, TV, radijo laidos, kuriose kalbama apie naujausias romanų rašymo tendencijas). Šiam teiginiui antrina Algimantas Mitrikas, teigdamas, jog „<...> pramoginės veiklos struktūroje vyrauja pramoginės kultūros vartojimas. Tai naudojimas masinės informacijos priemonių teikiamomis pramogomis (televizijos laidų ir kino filmų žiūrėjimas, radijo laidų klausymas ir kt.) bei kitomis pramoginės kultūros formomis <...>“ (37, 168). Kūrinys tampa iš atskirų kadru sumodeliuotu pranešimu, atskira filmo kadruote, dėliojama iš paskirų visuomeninių problemų, kasdienių aktualijų raiškos. Šie visuomenės pokyčiai pergrupuojami, atspindimi šiuolaikiniame populiarajame romane.

Vienas iš daugelio veiksnių, modeliuojančių romano kūrimo tendencijas, - žiniasklaida, atspindinti kasdienio gyvenimo skandalus, pagrindinius politinio, ekonomono sektoriaus įvykius. Ši vyksmą sąlygoja „<...> socialinių veiksnių persigrupavimas, hierarchijų išnykimas, visuomenės demokratiškumas. Visi dabar gali daryti ką nori, nebėra jokių autoritetų ir privalomų kriterijų. <...> Kai kam atsirado laisvo laiko perteklius ir padidėjo dėmesys sau, sustiprėjo savo vertės pojūtis“ (48, 80). Su inovatyviu požiūriu į kūrybą, naujų metodų paieškomis į knygų pasaulį žengianti literatūrinio romano žanro transformacija pasireiškia naujų žanrinių formų (detektyvų, euroromanų, aurobiografinių žymių žmonių pasakojimų, verslo romanų) patirtimi. „Tokiam kontekste gimsta vadinamasis žurnalistinis romanas, kuris siejamas su Undinės Radzevičiūtės, Ugnės Barauskaitės, Audronės Urbonaitės, Liudos Jonušienės, Zitos Čepaitės, Dalios Jazukevičiūtės kūriniais“ (10, 157). Dėl šios priežasties žurnalistinis romanas įgauna populiarojo romano epiteta. Jo rašymas - rašančiojo literatūrinių galimybių, kūrybinės išmonės įrodymas. To pavyzdžiu galime laikyti žurnalistės, poetės, žurnalistinių romanų autorės Dalios Jazukevičiūtės kūrinius, kalbančius apie kasdienės moterų patirtis, motinystės peripetijas, lėmusias knygų priskyrimą populiariosios literatūros sričiai. Jos knygos visame moterų – rašytojų kontekste vertinamos palankiausiai (atitinka bene visus populiariajai literatūrai keliamus kriterijus, pagrindinės dominuojančios veikėjos – veiklios, ryžtingos, gyvenimo užgrūdintos moters).

Moteriškoji laikysena savitai perteikia matriarchatines patirtis, reflektuoja sutuoktinių, meilužių pozicijas. Rašytojos kūriniai susilaukė gana įvairaus skaitytojų, kritikų vertinimo. Autorė, kalbėdama apie jų įžvalgas, teigia, jog „nieko man tiek kritikai „nepadaro“. Aš žurnalistikoje buvau taip pripratusi prie gausių, triukšmingų ir konversiškų savo straipsnių vertinimų – ir prie pagyrų, ir prie prakeiksmų – kad nuo manęs toji kritika kaip nuo žąsies vanduo. Kai „Šiaurės Atėnuose“ perskaičiau Dariaus Pocevičiaus „Imperijos moters“, o vėliau ir „Anarchistės išpažinties“ triuškinančias, neva, recenzijas, tai tiesiog gavau pliūpsnius adrenalino ir juokas ėmė“ (15, 123). Toks mąstymas išreiškia autorės gynybinę poziciją, jos užtikrintumą, įsitvirtinimą šiuolaikinio

lietuvių romano kūrimo kontekste. D. Jazukevičiūtė teigia, jog daug svarbesnis dėmuo rašant tenka pozityviai kritikai, verčiančiai tobulėti, tuo pačiu metu – ieškoti naujų išraiškos formų: „Aišku, visada paglosto širdį, kai profesorė Viktorija Daujotytė mane pastebi ir parašo. Profesorės išvalgos yra tikros, galinčios pamokyti. Jos ypač palaiko ir padrąsina tada, kai ima pjauti abejonės – ar esi parašęs ką nors iš tiesų verta“ (15, 123). Pozityvi kritika, autorės manymu, išgrynina meninę jos kūrinių vertę, skatina kurti. Remiantis šiuo pavyzdžiu galima teigti, jog šiuolaikinio populiarinio romano autoriai neigiamai reaguoja į negatyvią kritiką, į ją neatsižvelgia. Jiems daug priimtinesniu tampa palankus atskirų literatūrologų požiūris, parodantis kritikų – rašytojų abipusį nesusikalbėjimą, rašančiųjų nenorą priimti kritinio vertinimo bei kritikų nenorą populiariajai literatūrai taikyti kiek kitokių vertinimo, analizės metodų.

Žurnalistinio romano susiformavimas įtakojo šiuolaikinio romano struktūrą. Tokio pobūdžio kūriniams būdinga depresyvių pamąstymų, veržimosi į viešąją sferą (moterų žurnalai) raiška. Naujai sukaupia kelionių, patirtų jausmų, greito gyvenimo tempo, populiariųjų malonumų, išviešinto intymumo, kasdienio gyvenimo politikos akcentavimo refleksija įgalina autorius visa tai aprašyti, transformuoti, pritaikyti savo tekstuose. Regimanto Tamošaičio teigimu, tokie autoriai „geba greitai išrašyti savo patirtis, lengvai paverčia visa tai literatūra. Jie lengvai išmeta savo produktus į rinką. Tai jauni žmonės, turintys daug energijos“ (56, 80). Šios priežastys sąlygoja išsamesnę minėtosios literatūros populiarumo, skaitomumo fenomeno apžvalgą.

Pasak Irenos Baliulės, „Literatūros mokslininkai ir kritikai populiariąją literatūrą pripažįsta kaip svarbų šių dienų kultūros reiškinių, kalba apie jos ypatybes, diskutuoja“ (6). Neretai susiduriama su probleminiu jos vertinimu, kurio priežastimi tampa tai, jog „<...> kritikai – bet kuriuo atveju akademiniai ar profesiniai – linksta elgtis kaip drausminantys prefektai, nes populiariusis produktyvumas ir populiarioji diskusija kelia grėsmę tradiciniam jų vaidmeniui“ (20, 85). Naujos aprašomos erdvės, naujo tipo personažų sankūros procesai reikalauja novatoriško tokio pobūdžio literatūros analizės metodų.

Nepalankiai į populiariusius romanus reaguojanti akademinė kritika dažnai neadekvačiai vertina ir kūrinių autorius: „<...> kaip pastebi Loreta Jakonytė ir Laura Laurušaitė, [akademinė auditorija] remiasi aprioriniu kokybiniu skirstymu, stokoja tezinių, metodologinių nagrinėjimo įrankių, terminologija ir metodologija vis dar nenugludintos“ (10, 155-156). Paminėtina, jog šiuolaikinė literatūra - šiuolaikinio proceso dalis. Ji – problemiška, sumenkinama, kelianti daug diskusijų, tačiau aktuali šiuolaikiniam moderniam skaitytojui. Naujoji kultūra laužo nusistovėjusias normas, taisykles. Netradicinės išvalgos reikalauja lygiai tokios pat inovatyvios populiariųjų kūrinių analizės, naujų jos vertinimo, grupavimo kriterijų. Anot R. Tamošaičio, „Mums labai trūksta kritikos. Tokios, kuri galėtų literatūros reiškinius vertinti iš šalies, nepriklausomai nuo bendros terpės, bendros tonacijos. Ir tokios kritikos, kuri turėtų naujus įgūdžius, nuovoką, kaip reikia veikti

viešųjų ryšių akivaizdoje, kuri gebėtų atpažinti medijų kontekstus, juos įvardyti ir analizuoti, ir nesiduoti sukompromituojama. Daugeliui autorių labai trūksta geros kritikos sukuriama idėjų konteksto“ (56, 89). Populiarieji romanai - nauja žanrinė romano ataminos forma, kuriai negalima taikyti ikitolinei literatūrai taikytų pernelyg kritiškų vertinimo kriterijų. Algirdo Gaižučio teigimu, „<...> nauja „masinė“, kultūra yra ne žalinga, antrarūšė, o tik problemiška. Ji atvėrė neregėtą puslapį žmonijos istorijoje“ (21, 85). Problematiškumas pasireiškia prekiniu jos pobūdžiu, tiesioginiu tikrovės jautimu, persikėlimu į pseudorealybės pasaulį, seksualumu, jo žadinama fantazija, perdėtu išviešintu intymumu. Visa tai – nauja, neįprasta, todėl atgrasu.

Almantas Samalavičius siūlo permąstyti visas iki tol vyravusias literatūros lauko tendencijas, taikyti naujas jos vertinimo koncepcijas, „<...> nuolat tikrinti, ar (ir kaip) jos pritaikomos vietiniame kontekste, kokios jų galimybių ribos, atmetant tai, kas mums netinka, ir priimant tai, kas patvirtina tezinių prieščių pagrįstumą“ (45, 153). Svarbiausia – nepamiršti, jog kiekvienas literatūros raidos etapas turi savo populiariąją literatūrą. Populiarusis romanas – populiariosios literatūros žanras, vis dar neturintis galutinio vertinimo. Dėl to jį vertinti, analizuoti, kritikuoti galima tik tam tikrame literatūros sraute, kuriame apie jį kalbama. Taigi šios trumpalaikės (dar kitaip – lokalizuotos) literatūros analizė didžiąja dalimi priklauso nuo paties interpretuotojo, jo gebėjimo išsamoninti šiuolaikinio postmodernaus pasaulio siūlomas naujoves, jas priimti ar atmesti kaip dar vieną netinkamą šiuolaikinės kultūros dalį.

III. D. Jazukevičiūtės ir U. Barauskaitės romanai populiariosios literatūros kontekste:

3.1. Moters gyvenimo istorija – U. Barauskaitės, D. Jazukevičiūtės romanų siužeto pagrindas

Tematine prasme U. Barauskaitės, D. Jazukevičiūtės romanai - individualūs, kalbantys apie skirtingos rūšies moteriškas patirtis. Kūrinius vienija pagrindinės veikėjos, kurių bruožai beveik tapatūs vienam identiškam šablonui: veikiančios moterys - drąsios, atsakingos, savarankiškai formuojančios ateitį. Pagrindinei siužetinei pasakojimų linijai pasirinkdamos moters gyvenimo istoriją, autorės žongliruoja skirtingais jų charakteriais, portretais. Jais „<...> rašytojas naudojami herojų charakteristikoms atskleisti ir savo vidiniam požiūriui per kuriamų personažų išorę, jų figūras, veidus, aprangą, judesius, gestus, laikyseną išreikšti bei susieti juos su vaizduojama situacija, veiksmo vieta ir laiku“ (7, 6). Veikėjos portreto raidos eigą lemia daugelis veiksnių (emigrantinės patirtys, mėgstama veikla, šeimos dramos, sudėtingos saviraiškos paieškos). Tai – populiaru, moteriška, aktualu šiuolaikiniam skaitytojui.

Realiojo pasaulio vaizdai, persipynę su fantazija, įvardija pokyčius, vykstančius šiuolaikinio romano žanriniame procese. J. Sprindytės teigimu, „Lietuvių prozoje šiandien paraleliai egzistuoja tarsi kelios lietuvių tapatybės. Lygiai taip pat paraleliai egzistuoja tarsi kelios gana skirtingos literatūros“ (46, 53). Moteriškojoje literatūroje kalbama apie moters tapatybės paieškas. Kintant pagrindinių veikėjų vaizdavimo principams, pastebima veikėjų portretų kaita. Lietuvių literatūrą iki 19 a. antrosios pusės tyrinėję vyrai (J. Basanavičius, V. Pietaris, Maironis) „yra veikiami krikščioniškosios tradicijos, įkūnijusios vaizduojamoms moterims privalomas dorybes: tylėjimą, kuklumą, skaistumą, paklusnumą, nuolankumą“ (7, 6-7). Vyru - autorių darbuose moteris vaizduojama pasitelkiant buitinius elementus (namų ruoša, šeima), tradicinės lietuvių būdo bruožus (nuolanki, darbšti, bebalsė), svarbią reikšmę turi kūno plastika, emocijos (nuolankumas, ramybė, kiek melancholiški gestai, išreiškinatys kasdienių buitinių darbų, nuolankaus gyvenimo tendencijas). Taigi, anot Kazimier Šlečczkos, „Apie tradicinę moters vaidmenį yra pasakyta daug iškilų žodžių. <...> jos atlieka kilnią misiją visuomenei: <...> gimdo ir auklėja vaikus, kursto namų židinį, ateinančioms kartoms perduoda dabartines aukštasias vertybes, o vyrams suteikia raminantį bendrumo su artimaisiais ir saugumo jausmą <...>“ (55, 42). Šiuolaikinės rašytojos tradicinės moters vaizdavimo kanonus griauja, jų kūrinių epicentre atsiburia drąsi, veikli, judri, apsisprendusi moteris, kurios portretas neatsiejamas nuo kūniškumo raiškos.

Anarchistės išpažintyje D. Jazukevičiūtė veikėjai suteikia grubumo, absoliučios moralinės laisvės pojūčius, pasireiškiančius iššaukiančiu elgesiu, įtakojamu vienatvės, dvasinės sumaišties metaforų: „Kai nebelikdavo mano vakarinės brendžio porcijos, išgerdavau keturias spalvotas piliules – tai antidepresantai, trankviliantai <...>“ (3, 37). Nebesugebėdama išspręsti problemų, ji pagalbos ieško gydytojo kabinete: „Veikėja lieka anarchistė vienišė, kuriai būdingi ekscentriški išpuoliai prieš pragmatišką gyvenimo būdą, o vienatvės akimirkomis – depresija arba dievinamos rusų klasikos skaitymas. Jai prireikia ir vaistų, ir nuosavo psichoanalitiko“ (49), kūrinyje atliekančio keletą funkcijų (nuodėmklausio, psichologo, patarėjo). Su juo bendraudama veikėja nesijaučia vieniša, jis tampa dvasinio, fizinio būdo *išlikti* dalimi: „Mano daktaras gydo girtuoklius, narkomanus, psichopatus ir delirikus, tokius, kaip aš“ (3, 38). Gili vidinė krizė pasireiškia staigia nuotaikų kaita, be jokios priežasties reiškiamomis nestabiliomis emocijomis.

Moteriškieji išgyvenimai - pasikartojantys, kasdieniški, aktualūs kiekvienai populiariosios literatūros „vartotojai“, todėl jie suvokiami kaip populiariosios literatūros kanonai. Anot Viktorijos Daujotytės, „Šiuolaikinė, tebevykstanti moters ir moteriškumo drama labai ryški savo paviršinėmis, eksponuojamomis formomis“ (10, 14). Viena jų - moters kūnas, traukiantis vyrų žvilgsnius, masinantis vaizduotę. „<...> moterų rašytojų kuriamų pagrindinių veikėjų graži išvaizda kūrinuose dažniausiai yra nekintanti – jos visada gundančios, pasipuošusios, erotiškos ir svarbiausia, kad grožiui sukurti pastangų lyg ir nereikia, joms jis duotas pačios gamtos“ (60, 126). Modernioje visuomenėje rūpinimasis savimi tampa būtinybės išlikti, būti geidžiamai esme.

Romane *Juodas kvadratas* apie grožį kalbama tuomet, kai veikėja grįžta į savo prisiminimus: „Kurgi aš jau tokia jauna, švytinti ir sklidina neregėtų galių ištvėrčiau paskaitų nykumą.“ (5, 13). Jaunystė - naivumumas, gyvenimo patirties stygius. Knygos pabaigoje blėstant jaunystės grožiui, ji ima domėtis prabanga: „Manau, joms buvo nesuprantama, kodėl aš dažausi, pirkioju prabangius drabužius, batelius, kailinius, kvėpalus. <...> Jos pačios vilkėjo rankų darbo amžinai nutįsusius, beformius megztinius <...>“ (5, 146). Tai įtakoja pakitęs socialinis statusas: ji - gerbiama menininkė, viešas žmogus,- kitaip tariant, pati tapusi populiariosios kultūros dalimi.

Dviejų mėnulių bare ryškūs praeities, atminties momentai įgalina grįžti į vaikystės pasaulį. Atmintis tampa priežastimi, dėl kurios Marija jaučiasi įstrigusi tarpe – beorėje erdvėje, balansuojančioje tarp praeities - ateities momentų. Šios simptominės akimirkos išcentruoja merginą: ji ima blaškytis: „Niekada nesijaučiau Londone kaip namuose. <...> Jaučiausi bastūnė, klajoklė“ (5, 117). Svetma aplinka nesuteikia vidinio saugumo jausmo, nuolatinės klajonės sąveikauja su noru išsakyti tai, ką jaučia namų neturinti, nuolatos svyruojanti lietuvių emigranto širdis.

Minėtos veikėjos antipodai - Marijos motinos, jos draugės Lilkos paveikslai, atsiveriantys pasakotojos lūpomis perteikiant jų gyvenimo būdą, aprašant būtį: „O Lilkos durys buvo išlaužtos daugybę kartų. Visos durys – ir lauko, ir kambarių, ir vonios, ir tualetu. Ir pačios Lilkos galvoje

<...> buvo išlaužtos durys“ (5, 35). Taigi sudėtingas gyvenimas laukia ir emigrantų, ir tų, kurie dėl netinkamo gyvenimo būdo pasirinko gyvenimą skurde, dvasiniame, fiziniame nepritekliuose. Autorė retoriškai svarsto, koks moters kelias sudėtingesnis: klampus egzistavimas alkoholiu perisgėrusioje tėvynėje ar prievartinis izoliavimasis svetimoje šalyje. Bet kokių atveju kalbama apie moters paveiklo tamsiąsias puses (aprašomos gyvenimo palaužtos moterys, pasakojama apie jų degradaciją). D. Jazukevičiūtės romanui *Dviejų mėnulių baras* aptarti pasirinkta postkolonijinė teorija leidžia išsamiau aptarti kūrinio problematiką, išryškinti tamsiąsiais romano herojų puses. Jos „tikslas – atskleisti ir parodyti tas socialines, ekonomines ir reprezentacines praktikas, kuriomis formuojama diskursyvinė tikrovė ir kuriami nelygiaverčiai galios santykiai“ (8, 17). Svarbiausiu analizės tikslu tampa kategoriškumo atsisakymas, leidžiantis išsamiau aptarti romano turinio įvairiapusiškumą, analizuoti atskiro individo, jo santykio su sociumu, kultūrinio susivietinėjimo, galop – kontempliciuoto tapimo subjektu variacijas.

Kūnas, grožis, jaunystė - parankus būdas norint išlikti geidžiamai. Jolita Lukšytė, kalbėdama apie moters grožį, mini kanoniškai nusistovėjusias taisykles, kalbančias apie tai, kokia moteris yra (ar turėtų būti). Anot jos, „<...> pirma, moters grožis yra pats galingiausias jos ginklas; antra, moters vertė grindžiama jos grožiu; trečia, moteris daug dėmesio skiria (turi, privalo skirti) savo išorei, grožio puoselėjimui <...> ir t.t. <...> [visi šie elementai] atsiremia į vieną aksiomą: „Moteris turi būti graži, nes kitaip ji nebus moteris“ (30, 131). Romano pradžioje *Juodo kvadrato* herojė Stella – jauna, socialiai pažeidžiama, psichologiškai tvirtai iki galo nesusiformavusi mergina, tačiau tai nesukliudo svajoti apie prabangą, moterišką eleganciją: „Grįžusi labai trokšdavau persirengti. <...> nusivilkdavau savo „uniforminę“ suknelę, o vietoj jos apsirengdavau kitą juodą. <...> Šitoji buvo taip mamos persiūta iš senos senelės suknius“ (4, 31). Įgimtas fatališkumas, nelengvas gyvenimas vėliau tampa akstinu tapyti, savo emocijas, jausmus perteikti drobėje.

Moters paveiklo formavimąsi įtakoja erdvė, kurioje ji bręsta. Anot Žydronės Kolevinskienės, „Šiandien vis reikšmingesnėmis tampa emigrantinė literatūra, iš svetur į Lietuvą sugrįžtančios lietuviškos patirtys, atspindinčios ne tik kitas kultūras, bet ir Vakarų Europos (ar Amerikos) „veidrodyje“ reflektuojančius lietuvišką tapatybę“ (26). Romane *Dviejų mėnulių baras* Marija, nuvykusi į svečių šalį, nebijo pripažinti tikrųjų savo šaknų: „Aš ne kokia amerikietė, mokanti atmintinai užsimesti šypsenas bet kokia proga. Ar be jokios progos <...>. Mes iš Rytų Europos. Mes tie, kurie nusišypso be ryšio“ (5, 7). Drąsiai deklaruodama savo tautybę, moteris pabrėžia savos – svetimoms erdvių priešpriešą, iš anksto nubrėžia aiškia ribą tarp to, kas artima (t.y. Lietuvos), ir to, kas nepriimtina (t.y. Anglijos). Formuodama savo kultūrinį tapatumą (*aš – lietuvė*), Mari Londoną suvokia, kaip laikiną tremtį. Jai – tai šalta, nepriimtina erdvė. Buvimą joje kartais sušvelnina Andrius: „Tik ant jo peties padėjusi galvą, buvau atradusi laikinus namus. Tik jo širdyje tilpo mano širdis. Užtat Andriušos širdis niekur nebuvo namie. <...> Benamystė buvo jo gyvenimo

filosofija“ (5, 14). Taigi, autorė kalba apie dvigubas – tremties iš namų bei nuolatinės *jausmų tremties* – metaforas, kuriose persypina balso (aiškaus pasakymo, pranešimo *kas aš esu*), tylos (*neatsakytos* meilės) siužetinės linijos. Balsas metaforizuoja socialinės galios, emigranto svetimoje šalyje teisių neturėjimą, o tyla tampa vis labiau gilėjančios moters emocinės traumos rodikliu.

Tam tikrose situacijose *Dviejų mėnulių baro* herojė Marija priversta slėpti tikrąją tapatybę. Mimikrija ryškiausiai pasireiškia tuomet, kai mergina kalbasi su klubu, kuriame šoka, klientais. Ji nenori būti atpažinta, t.y. užsideda kaukę: „ - Taip, aš iš Rytų Europos. Pokunistinės. <...> aš nepaklusni dukra. Aš noriu šokti, o ne studijuoti matematiką. <...> mane užvežė ir dabar galėjau skiesti nors iki ryto. Bet ne tai, ko jis tikisi. Negaus jis iš manęs graudžios legendos“ (5, 100). Slėpdama savo tikrąjį „aš“, mergina apsisaugo nuo perteklinių emocijų. Anot L. Laurušaitės, „dviejų prieštarinių asmenybės pusių koegzistencija viename asmenyje yra svarbus hibridiškumo ženklas“ (28). Šis būdas – vienintelis, leidžiantis išsaugoti savo žmogiškąjį turinį, nesileisti veikiamai aplinkybių. Nors merginos sieloje protarpiais šmėkšteli sudvejinta tapatybė (emigrantė lietuvė, daugelį metų gyvenanti Londone), mergina visais būdais stengiasi iš periferijos pereiti į centrą. Kad geriau pažintų save, ji bando užmegzti santykį su *kitu*, Andriumi, kuriam šis pasaulis – depresyvių pamąstymų, betikslės egzistencijos erdvė. Taigi „Masinė kultūra diegia tiesioginį tikrovės jutimą, atitraukia žmogų nuo realių gyvenimo prieštaravimų ir pakeičia juos iliuzijų pasauliu. Į pirmą vietą išskyla du savotiški mitai: a) sėkmės, garbės, turto mitas; b) meilės, jaunystės, grožio mitas“ (21, 96). Tikrovės jutimas rešikiasi jaučiamų emocijų (baimės, noro žinoti, kas bus toliau, pykčio), sustiprėjusių jausmų (neapykantos, gailesčio) vaizdavimu. Kūrinys įtraukia, verčia skaityti, t.y. užmezga tiesioginį ryšį su skaitančiuoju.

D. Jazukevičiūtės romane *Dviejų mėnulių baras* kalbama apie kitų rasių moteris, kuriant jų paveikslus bandoma išskirti bruožus, apibūdinančius skirtingų tautų atstoves. Rasių įvairiapusiškumas pabrėžiamas kalbant apie naktiniame klube šokančias kitatautes merginas: „O šoko čia įvairiausių tautybių ir spalvų merginos. Juoda kaip derva Eliza, rusva ir nežmoniškai išdidi mulatė Džema, buvo dar dvi korejietės, keletas lenkių, rumunė“ (5, 93). Aprašant išvaizdą, konstatuojami stereotipiškai susidarę asmenybės bruožai (mulatė – išdidi). Apie tai kalba Andrius, apibūdinamas draugę kinę: „Aš dabar su kine gyvenu. Labai gera mergytė. <...> paslaugi <...>. Kalbėti angliškai beveik nemoka, tai ir neužkemša pamokslais <...>“ (5, 188). Pabrėžiamas kalbos barjeras, tampantis privalumu (*ji – gera, nes nemoka kalbėti anglų kalba, todėl tyli*). Neišsakymo, trikdžių kalboje metaforos būdingos emigrantams, nesugebantiems apsiginti. Pasak R. Baločkaitės, „<...> pavaldusis subjektas gali kalbėti tik imituodamas dominuojantį diskursą ta kalba, kuri nėra jo kalba, pasirinkęs mimezę kaip savęs įgalinimo strategiją“ (8, 34). Taigi pavaldžioji kinė pasirenka tylų savęs, aplinkos reflektavimą. Autorė grįžta prie stereotipizacijos modelių: kinė – tyli, rami, paslaugi, paklusni, gyvenanti daugiau viduje, nei išorėje. Su kalbos problematika siejamas tapatybės

klausimas pastebimas analizuojant metro epizodą, kuomet Marija stebi juo vykstančius įvairių tautybių, rasių žmones: „<...> metro – ten nebūna nuobodu. Didelė tautų ir rasių įvairovė – kol visus apžiūri, pasijauti tarsi nesibaigiančiame karnavale“ (5, 120). Su kalbos problema susiduria romano *Juodas kvadratas* herojė. Kalbos barjeras neleidžia pilnavertiškai bendrauti su dukra Salomėja (Sulamita): „Lubomis kibikščiavo voras. Tai ir buvo tas vienintelis lietuviškas žodis, kuris jai netikėtai išplaukė iš atminties per visą mūsų buvimo kartu savaitę“ (4, 133). D. Jazukevičiūtė vaizduoja dar vieną (tiesa, dar tik prasidedančią) jaunos moters istoriją – mergytė svyruoja tarp dviejų tapatybių (lietuviškosios motinos bei izraelietiškosios tėvo). Tarpinę padėtį šioje išbalansuotoje situacijoje užima jos motina. Šiuo atveju ji – silpnoji grandis, nesugebanti pasipriešinti buvusiam vyrui. Anot J. Reigardienės, „Moteriškojo pasaulio ir moters tapatybės pagrindas <...> yra meilė ir/ar pareigos etnosas, apibūdinamas solidarumo, pagalbos, paskatinimo, susitikimo, emocinės paramos ir pasyvaus susitaikymo funkcija <...>“ (44, 61). Taigi motina priversta susitaikyti, paklusti, tenkintis tuo, ką jai suteikia patriarchatui atstovaujantis buvęs sutuoktinis.

Negalėdama išsakyti, D. Jazukevičiūtės moteris savo žinią pasauliui perduoda pasinerdama į kūrybą. „Nuo negandų romano „Juodas kvadratas“ herojė užsidaro trobelėje prie jūros, ima tapyti ir tampa žymia dailininke, surengiančia parodas net Venecijoje, o striptizo šokėja iš romano „Dviejų mėnulių baras“ <...> galiausiai vien savo darbu susikuria pasiturimą buitį“ (49). Menas gimsta stichiškai, jis veikiamas moters vidinį pasaulį performavusios trauminės patirties (sudėtinga vaikystė internete, probleminė girtaujanti šeima, vyro pagrobtas vaikas etc.). Dažnai to pagrindu tampa išgyventi jausmai gyvenime sutiktiems vyrams. Marijai iš *Dviejų mėnulių baro* šokis - savotiškas dienoraštis: pasitelkdama kūno plastiką ji pasakoja savo istoriją: „Mano plaukai pasklido ant grindų, o kūnas vis dar ritmiškai plazdėjo, tarsi būčiau virtusi drugiu. Aš šokau, o nuogą kūną laikė vien plieninės kojos, tvirtai sukryžiuotos stulpo viršūnėje. Regis, visa mano kūno ir dvasios jėga susitelkė į geležiniu strypu virtusias kojas“ (5, 11). Pabrėžiama išorė (nuožulnūs linkiai, stangrus, patrauklus kūnas), seksualūs, akį traukiantys judesiai (lėtas šokis, grindimis vingiuojantys plaukai, kryžiuojamos kojos, ritminga kūno palstika). Mergina atsiriboja nuo realybės. Vienintelė kūno dalis, įžeminanti fiziologinę būtį – kojos (sunkios, tvirtos), neleidžiančios pamiršti buitinės realybės skurdo. Profesinė veikla išlaisvina, leidžia save įprasmingi kūryboje. Kaip teigia J. Reigardienė, „<...> šiuolaikinės visuomenės ekonominė sistema ir kintanti galimybių struktūra sukuria alternatyvias poreikių tenkinimo galimybes (tai rodo mažėjantys gimstamumo rodikliai, vedybų senėjimo reiškinys, didėjantis moterų išsilavinimo lygis ir jų aktyvumas darbo rinkoje). Darbas tampa viena iš didžiausių vertybių šiandieninėje visuomenėje“ (44, 65). Jis leidžia atsipalaiduoti, kartu – atskleisti naują šiuolaikinės moters tipą literatūroje.

Kritikų teigimu, „Šiuolaikinių rašytojų kūryboje <...> daugėja tik atvirumo, o tai rodo moteriškojo identiteto neišsiskleidimą. Stokojama kūrinio, kuriame šiuolaikinė moteris galėtų atpažinti sau esmingas situacijas ar savosios patirties kontekstą, <...> [kūrinio], kuriame būtų kalbama apie moterį kaip egzistencinę būtybę, jos moteriškumą suvokiant kaip itin svarbų jos egzistenciališkumo parametą“ (30, 127-128). *Anarchistės išpažintyje* veikėja užsimena apie itin intymius dalykus, atskiriančius ją nuo vyriškojo pasaulio konteksto. Vienas jų - „<...> kraujas, kurį moteris neišvengiamai priversta regėti kas mėnesį, gimdymo kraujas, abortų kraujas, visada jos gyvenime regimai ir aktyviai dalyvaujantis kraujas, ir išmokė moterį neklystamai nujausti būtent kraujyje esančią pulsuojančią ir tamsią gyvasties paslaptį“ (3, 63). Tai - gyvybė, gimdymas, neatskiriama moters gyvenimo ciklo dalis, įgalinanti kalbėti apie viena pagrindinių laikomą reprodukcinę jos funkciją – vaisiaus nešiojimą, gimdymą. Violetos Kelertienės teigimu, „Iš aptartos naujausios prozos galima bent apytikriai spręsti, kaip šiuolaikinė moteris save apibūdina ir save suvokia“ (25, 47). D. Jazukevičiūtės atvėju veikėjos reprezentuoja individualius personažų kūrimo procesus. Jos – stiprios, drąsios, nužengusios iš realiojo pasaulio prototipinių vaizdinių juos perkuriant, transformuojant.

Analizuojant jų gyvenimo istoriją pastebėta „<...> moterų tekstuose sukurto portreto kaita literatūros procese, kuriam didelę įtaką darė feministinis judėjimas, suformavęs feministinę literatūrologiją. Joje svarbiausia vieta skiriama moters patirčiai, moteriškam rašymui, moteriškajai tradicijai literatūroje“ (7, 6). Šiuolaikinės moters portretas lietuvių rašytojų prozoje kuriamas keliais būdais. Vienas pagrindinių - vidinis virsmas (rami, tyli, *paslanki* šeimos sergėtoja D. Jazukevičiūtės tekstuose tampa veiklia, drąsia, gyvenimo užgrūdinta karjeros moterimi). Kinta moterų būdo bruožai, vyrauja fatališkumo, neretai – įžulumo, savarankiškumo raiška. Pabrėžiamas kūniškumas, akcentuojamas išorinis grožis. Norint to išvengti, „<...> būtina naikinti moters sudaiktinimo klišes. <...> svarbu išvengti perdėto racionalizmo, kuris, priešingai, nei galima būtų tikėtis, gali ne tiek panaikinti, kiek įtvirtinti jau egzistuojančius stereotipus, nes skatina visiškai naujų, atskiriomis kategorijomis virstančių kodų formavimąsi, kurie suvokiami kaip priešprieša normai“ (23, 63). Esmine moters identiteto atsivėrimo problema galima pavadinti tai, jog „Moterų identiteto išsiskleidimą riboja ir nuolat pasikartojantis, beveik visai (tiek vyrų, tiek moterų kuriamai) šiuolaikinei literatūrai būdingas gražuolės, moteriškos raganos, laumės vaizdinys, sukurtas sutapatinus erotinį, kūnišką, vitalinį, intelektualų pradus“ (60, 127). Moteriškąjį asmenybės formavimąsi įtakoja globalizacijos, migracijos procesai, signalizuojantys apie moterų – rašytojų tekstuose įsigalinčią emigrantinę literatūrą. Išanalizavus romanuose vaizduojamų moterų istorijas prieta prei išvados, jog šiuolaikinės moters gyvenimas neatsiejamas nuo savirealizacijos (veikėja vaizduojama nuolatinėje dinaminėje būsenoje, jos veikla susijusi su fiziniu judesiu – šokiu, rašymu,

tapyba). Naujoji literatūrinė moteris – veikianti, reaguojanti, kelaujanti. Vyrai čia – pagalbininkai, padedantys susiformuoti tapatybei, atskleidžiantys moteriškumą, skatinantys kurti.

3.2. Meilės temos kanonas

U. Barauskaitės, D. Jazukevičiūtės tekstuose vyraujanti etinių - estetinių vertybių deformacija įtakoja vaizduojamų moterų portretus. Pasak Ž. Kolevinskienės, „Tradiciškai vertybės suprantamos kaip specifinės žmogų supančio pasaulio reiškinių charakteristikos, veikiančios ne tik atskirą individą, bet ir kolektyvą, visuomenę“ (27). Veikdamos visuomenę, jos sukuria pasikartojimus, persikeliančius į knyginių pasaulį su intencija juos griauti, pademonstruoti kanoninių vertybių nesuderinamumą su šiuolaikiniais gyvenimo principais. Meilės jausmo regresija atsispindi ir populiariojoje moterų literatūroje. Tačiau net pasipriešinimas tradiciniam vertinimui gali suvienodėti. Tada, pasak J. Sprindytės, „rinka gimdo standartizaciją. Gali suvienodėti ne tik agurkai, bet ir romanai“ (51, 97). Kanonizuotos meilės jausmo klišės aptinkamos abiejų autorių romanuose.

Apatariamuose kūriniuose meilė dalį. Ją „<...> bandoma suskirstyti į rūšis pagal objektą: vaiko meilė, tėvų meilė, meilė sau, erotinė meilė“ (51, 38). Vieni ryškiausių - meilės sau, vyrui motyvai, suponuojantys seksualumo sklaidą. „Suviešinto intymumo kultūra manipuliuoja kūno vaizdiniais, kurie vartojami daugybei tikslų: susižavėjimui, identifikacijai, malonumui, šmeižtui, skandalui“ (58, 157). Siekiama suintriguoti, įaudrinti vaizduotę. Visose istorijose pabrėžiama, jog vyriškoji istorijos linija žadina moters jausmų renesansą: „Sutikau žmogų, kuris mane visiškai nuginklavo <...>. Pamilau jį <...> atskirai nuo visko ir beprotiškai.“ (3, 17). Moteris priversta blaškytis tarp pareigos šeimai - jausmų pasaulio, tampančio tabu. S. Daugirdaitės teigimu, „žmonėms reikia pasakojimų apie meilę ir kovą. Gyvybės tęsimas ir kovos su priešais pasakos - jos amžiais masino ir masina minias. <...> populiarioji literatūra eksploatuoja pasakų schemas, tai gyvybės instinkto stiprinimas ir gyvenimo pamokos“ (13, 77). Šias pamokas skaitantysis suvokia kaip pramaną, tačiau dalis savirefleksijos, autorės vidinio požiūrio kūriniuose įsitvirtina kaip pamatinis aptariamų tekstų įtaigumo fenomenas. D. Jazukevičiūtės *Dviejų mėnulių bare* kalbama apie jaunuolius, ieškančius savo tapatybės. Romanas - socialinis (paliečiama emigracijos, likimo ekonomiškai, kultūriškai, dominuojančioje valstybėje problematika). Tekstas kupinas skaudžių patirčių. Dėl šios priežasties (anot A. Samalavičiaus), „<...> nebepakanka paprasčiausiai inventorizuoti literatūros lauką, būtina siūlyti naujas literatūros tyrimų koncepcijas, o kartu nuolat

tikrinti, ar (ir kaip) jos pritaikomos vietiniam kontekstui, kokios jų galimybių ribos <...>“ (45, 153). Feministinės literatūros analizės diskursas leidžia atkurti individualius, fikcija virtusius kolektyvinės sąmonės momentus, o neigiamas požiūris į vyrus suponuoja feministinės slinkties atsiradimą (savarankiškumą priimant sprendimus, stiprėjančią socialinę moters vaidmenį visuomenėje). Kovodama už save, romanų moteris kaunasi už kitas lygiagrečiai panašius gyvenimus gyvenančias moteris, nesiryžtančias keisti kasdienybę. Taigi populiarioji literatūra labiausiai reaguoja į gyvenimą, jį vertina. Dėl šių priežasčių jos herojai atlieka didaktinę funkciją: jie (kartu – pati literatūra) moko žmones gyventi. Šiuolaikinėje vertybių kaitoje meilė transformuojama į seksą, gelbstintį nuo užplūstančių savi-destrukcinių manevrų: „Dabar mane kamuoją <...> problema, <...> kuri aršiai užgauna mano savimeilę: kodėl su manimi nenori dulkintis net Sidas?..“ (1, 137). Tai nėra svarbiausia santykių grandis, tačiau romanuose ji užima gana svarbią vietą. Pasak Artūro Tereškino, „Intymiems dalykams migruojant į viešąją sferą ir atgal, takoskyra tarp viešumo ir intymumo nuolat perdirbama, perkeliama, perkalbama“ (58, 153). D. Jazukevičiūtė seksą sieja su vyriškosios fizinės galios raiška, jį pateikia kaip priešpriešą emociniam moters pradui: „Du kartus per savaitę <...> jis mane patiesdavo ant sofos mano didžiajame kambaryje. Paprasčiausiai išklodavo po savimi“ (3, 28). Gyvuliški potyriai žemina moters asmenybę, tačiau suvokiama, jog tai - privaloma sąlyga norint šalia savęs turėti ramstį, neleidžiantį palūžti esant psichologiškai sudėtingoms situacijoms. Kalbant apie meilę sau, svarbiausiu dėmeniu tampa veikla: moteris laiminga tampa tik tuomet, kai gali save realizuoti. Tai gali būti mėgstamas užsiėmimas (žurnalistika, šokis), pomėgis (tapyba). Prototipinių (su rašytoja susijusių) vaizdų gausa remiasi autentiška moters – rašytojos patirtimi. „Tradicinė psichologija dažniausiai maža ką tegali pasakyti arba apskritai nutyli apie giluminius, moteriai svarbius dalykus: apie archetipus, intuiciją, seksualumą ir ciniškumą, apie moterų amžiaus tarpsnius, jų gyvenimo būdą ir suvokimo ypatybes, apie jų kūrybinę ugnį“ (13, 19). Novatoriška mintis kontaktuoja su aptariamų romanų kanoninėmis situacijomis, o tipišku moters svajonių realizavimas, slaptų jos poreikių tenkinimas priskiria šiuos romanus popkultūrai (vengiama problemiško, pateikimas tipinis moteriškų svajonių „paketas“). V. Kelertienės teigimu, „<...> šiuolaikinės lietuvių prozos herojos vertina tik tokią meilę, kokia joms yra priimtina“ (25, 47). Skirtinga jausmo linija, jungianti abu D. Jazukevičiūtės tekstus, parodo netapačias jos rūšis, sąveikaujančias siužetinėse romanų linijose. Agnės Budriūnaitės teigimu, „Meilė yra vyksmas, nuolatinis judėjimas, kurio metu atsiskleidžia vis naujesnės ir aukštesnės vertybės. <...> meilė yra ne vertybių pasekmė, o greičiau priežastis“ (11, 43). Vertybių deformacijos kūrinuose atskleidžiamos naudojant skirtingais rakursais. Norint išskirti savo kūrinius iš kitų tarpo, pasitelkiama pseudoasmeninė realybė, atviras jausmų demonstravimas, tampantys vienais iš populiariojo moteriškojo rašymo bruožų. Rašytojos stovi greta kasdienybės pasaulio, todėl populiariąją literatūrą galima vadinti šiuolaikinio žmogaus gyvenimo atspindžiu, o perėjimą į

realybės lygį – populiariosios literatūros tikslu. Veikėjas čia - nebūtinai teigiamas herojus. Tai – individas, kurio siekiama. Juo aptariamų rašytojų darbuose tampa laisva, save gyvenime, kūryboje realizavusi moteris. Pastebima jos paveiklo kaita: iš šeimos pereinama į visuomenę. Šie požymiai įtakoja meilės jausmo transformaciją. Populiariosios literatūros kūriniuose moterys vaizduoja šiuolaikines aktualijas, o moterų proza perteikia skirtingą visuomenės suvokimą. Meilė - žaidimas, pramoga, neatiejama nuo intrigos (neleistini santykiai), prieštaros (meilė, prieštaraujanti šeimai).

3.3. Šiuolaikinio gyvenimo būdo vaizdavimas

Populiarioji literatūra neatsiejama nuo kasdienybės įvykių perteikimo, socialinio gyvenimo vaizdavimo. Kaip teigia J. Sprindytė, „Literatūros ir visuomenės ryšys abipusis ir tartum nekvestionuojamas, kiekvienas tekstas socialus, nes sukurtas visuomenėje ir skirtas jos nariams skaitytojams“ (51, 62). Tai fiksuojama moterų rašytojų kūriniuose, preciziškai perteikiančiuose šeimų problemas, psichologines dilemas. Tam įtakos turi tai, jog kasdieniame gyvenime „šeimos, susidūrusios su naujais, anksčiau nepatirtais socialiniais reiškiniais ir siekdamos išgyventi, priverstos prisitaikyti prie sparčiai kintančios aplinkos, keisti veiklą, gyvenimą, stilių, elgseną“ (33, 23). Procesą įtakoja šiuolaikinis kultūrinis laukas, tampantis siužetinių linijų, veikėjų paveikslų sankūros pagrindu. Iš radjo, televizijos ekranų „<...> ateina visos temos, siužetai, stiliaus fasonai. Popsų kūrėjai savo gyvenimo patirtis ne išryškina kaip unikalias, bet jas tuoj pat sukiša į visiems atpažįstamas schemas. Save jie tarsi pritaiko unifikuotam skoniui. Tarsi paruošia save kaip standartinę prekę. Kad pirkėjas nenustebtų, knygoje rastų tai, kas jam yra žinoma, ką geba atpažinti, suprasti ir dar kartą pasitvirtinti savo gyvenimo teisingumo jausmą“ (57). Dėl šios priežasties didelę aptariamų tekstų dalį užima šiuolaikinio gyvenimo būdo vaizdavimo aspektai.

Populiariojoje literatūroje kuriant vyro, moters personažus remiamaisi susidariusiais kanonais. Jie „<...> pasitelkiami vartotojiškų tikslų siekimui. Prekiniuose mainuose mes dalyvaujame ne kaip žmonės, bet kaip vyrai ir moterys“ (23, 63). Populiari romanų tema - seksualus vyras ir tokia pat seksuali, protinga moteris, sudarantys klasikinį šeimos modelį. Abiejų veikiančiųjų portretai pateikiami kaip masalas skaitytojui, - jie skatina pirkti. Anot Vitalijos Pilipauskaitės, „Visa tai žmogiška, daugelio iškentėta. Personažai artimi mums, bet jie tipiški“ <...> (40, 84). Siužete kanoniškasis elementas įgalina juos grupuoti remiantis šeimyninių dramų, tarpusavio santykių, charakterių savybėmis, neatsiejamomis nuo šiuolaikinės šeimos socialinių problemų plėtotės, todėl didelę dalį analizuojamų tekstų sudaro aktualūs populiariosios psichologijos intarpai, kuriuose užsimenama apie šiuolaikiniam žmogui rūpimus klausimus. Vienas jų – namai, erdvė, kuri „<...> gali būti suprantama kaip tam tikra vaizduojama aplinka, moters portreto kūrime ir papildanti jį vidinės charakteristikos bruožais, kuriuose veriasi ne tik asmeninė

kūrėjų, bet ir vaizduojamų moterų vertybių hierarchija“ (7, 7). D. Jazukevičiūtės *Dviejų mėnulių bare* namų erdvė - antišeimyninė. Šeimos modelis griūna tuomet, kai iš gyvenimo pasitraukia mažametės Marijos tėvas Petras. Gili psichologinė trauma, sudėtinga vidinė vaiko erdvė pasaulį paverčia atstumiančiu tvariniu. Vaikiškai nevaikiškų minčių deklaracija pasireiškia mergytei stebint tėvo laidojimo procesą: „Kapinėse tėvo karstą nuleido giliai po sniegu. <...> mačiau, kaip kaimynės nutempė vis taip pat smunkančią mano mamą, kaip įkišo ją į kažkokią mašiną“ (5, 23). Mirus tėčiui išyra išorinis šeimos, vidinis *teisingo* gyvenimo modelis, įtakojantis tolimesnius, itin problematiškus vaiko brandos, jaunystės etapų sankūros procesus. Nesusiformavusi asmenybė priversta kovoti už du – save, po tragedijos psichologiškai palūžusią motiną: „Ji anksčiau buvo mano mama, o dabar tapo mano vaiku. Todėl aš, na ir kas, kad tik aštuntokė, privalau ja pasirūpinti“ (5, 33). Išbandymai brandina mergaitę. Vienu metu atveriamą dviejų moterų drama, parodanti skirtingą reakciją į chaotiškai susiformavusią šeimyninę situaciją: mama pasiduoda, gyvenimo pamokų neturinti aštuntos kalsės moksleivė (neadekvačiai jos amžiui) itin brandžiai mąsto, suvokia, jog vienintelis kelias išgelbėti save, motiną - imtis jos biologiniam amžiui nebūdingo, tačiau būtino suaugusios moters vaidmens.

Vaikystės gyvenimo momentai transformuojami į prisiminimus, kurių pagrindas - grįžimo į praeitį motyvas: „Ir koks linksmas tėvas įgriūdavo pro duris po atlyginimo“ (5, 49). Praeities vaizdavimas dabarties perspektyvoje – parankus būdas, leidžiantis pagrįsti istorijos tikroviškumą. Laimingi praeities momentai priešinami sudėtingai dabarčiai: „Amžini buteliai, girti veidai, apsiblausęs tėvas, gaudantis, bet niekad nepagaunantis manęs drebančiomis rankomis“ (5, 16). D. Jazukevičiūtė kuria psichologinę įtampą, kurios pagrindinė priežastis - finansinis šeimos nestabilumas (šeimos maitintojas atleidžiamas iš darbo, ima vartoti alkoholį, galop pasirenka mirtį). Sukurta pseudopsichologinė įtampa neigiamai veikia šeimos raidą (tėvo pėdomis sekanti motina), dekonstruoja atskiro individo asmenybę (ankstyva jaunos mergytės branda).

Bandydama rasti tėvo savižudybės priežastis, Marija mąsto apie tai, koku būdu galėjo jį išgelbėti. Romano autorė sąmoningai pagrindinį vaidmenį skyrė mergytei. Leisdama nusižudyti šeimos maitintojui, ji galios santykius perleido iki to laiko silpniausia šeimos grandimi laikytai dukrai. Tėviškojo pasiaiškinimo, galimų mirties pasirinkimo prielaidų tekste nėra. Viena jų būtų galima pavadinti tradicinio kanoniško vyriškumo modelio visuomenėje prarastį (darbo netekimas), kultūriškai visuomenėje dominuojančio vyriškojo konstrukto griuvimą (nesugebėjimas finansiškai išlaikyti šeimos psichologiškai traumuoja vyro asmenybę, silpnina jo pasitikėjimą savimi). Iš viso to matoma, jog „<...> lietuvių prozininkų schematiškai vaizduojami ir vyrai: jie arba silpni, <...> arba atitinkantys „kampuotų vyrų“ šablona <...>, arba gražios išvaizdos, agresyvūs, moterį niekinantys seksualiniai gigantai“ (30, 127). Pasirinkdama silpnojo įvaizdį, autorė sąmoningai sustiprina moterį, įgalina priimti lemiamus sprendimus. *Anarchistės išpažintyje* analizuojama vaiko-

tėvo situacija. Čia tėtį bando atstoti mamos draugas Elis, tačiau čia taip pat vyrauja moteriškasis personažas, nustatantis pagrindines šeimos gyvenimo taisykles: „Aš žinojau, kad jis mano vaiko nemyli, nors visada stengiasi tai nusišluoti. <...> Ji yra man pats svarbiausias žmogus pasaulyje“ (3, 77). Psichologiniai, socialiniai, ekonominiai pokyčiai Lietuvoje sąlygoja šeimų nestabilumą, naujus šeimos transformacijos požymius: neregistruotų santuokų gausą, vaikų gimimą neregistruotoje santuokoje ir pan. Kaip teigia A. Tereškina, „Socialinio gyvenimo modernizacija, keičianti darbo ir šeimos santykius bei feministinės idėjos neigia senąjį vyro apibrėžimą, bet naujasis nėra taip paprastai ir aiškiai formuluojamas. Paradoksalu, bet tenka pripažinti, kad amžių pradžioje būtent vyrai susidūrė su savęs apibrėžtumo, naujo identiteto konstravimo problema“ (35). Taigi prie naujų partnerystės formų prisidėjo kintančio vyro protreto atliekamos visuomeninės, šeimyninės funkcijos. Anot Margaritos Jankauskaitės, šeimos pagrindą sudarnačių vyrų, moterų vaizdiniai „dažnai pasitelkiami kaip pagrindiniai reklamos strategijos komponentai. Taip atsitinka dėl to, kad reklama, pasitelkdama lengvai atpažįstamus vizualinius moteriškumo (ir/ar) vyriškumo kodus, gali lengvai pasiekti pačią asmens tapatybės šerdį <...>, greičiau atkreipdama vartotojų dėmesį ir įtikinédama juos“ (23, 53). Pasitelkdama klasikinį vyro – moters vaizdavimo modelį, populiarioji literatūra formuoja potencialų skaitytoją, masina jį pirkti (seksualios, fatališkos, ryškios moters įvaizdis - dažnas tokio pobūdžio romanų viršelio atributas), skaityti (vyro/moters istorija visuomet audrina vaizduotę, drigina jausmus).

Šeimyninio gyvenimo viešinimas – vienas populiariosios, masinės literatūros bruožų. Anot A. Tereškino, jis „<...> ir linksmas, ir erzina, ir gėdina, ir sykiu suteikia malonumą jame dalyvaujančiam ar jį stebinčiam iš šalies <...>. Operuodamas erdvėje, <...> jis atsiskleidžia kaip traumas ir kartu malonumų nebijančios fantazijos horizontas“ (59). Trauminė patirtis aktyvi *Anarchistės išpažintyje*. Čia vaiko namų erdvę užpildo baimės, pasimetimo jausenos: „<...> parėjau namo ir atsiguliau už spintos. Absoliučiai nukauta mane ištikusio begalybės jausmo. Niekio, tai yra. Nors tebuvo šeštokė, suvokiau, kad atsidūriau pavojingoje zonoje. <...> Begalybės jausmu su niekuo nepasidalinsi. Mama čia nepaguos“ (3, 55). Disponuodama vaiko jausenomis, D. Jazukevičiūtė iškelia tėvų – vaikų nesusiklabėjimo problematiškumą. Romano pradžioje autorė persikūnija į mažą vaiką. Taip (iš neva tolimos vaikystės grįždama į esamąjį momentą), ji psichologiškai giliai užčiuopia moteriškuosius išgyvenimus, priskiriamus populiariajai moterų literatūrai. Autorė bando pateisinti sudėtingą esamuoju laikotarpiu gyvenančios subrendusios moters vidinį pasaulį: „Vaikai suaugusiųjų pamokymus paprastai praleidžia negirdomis. <...> diedukas nieko man prievarta ir nebruko. <...> Jis tiesiog mane išmokė gyventi laimingai <...>“ (3, 11). Tai, kas vaikystės laiku atrodė savaime suprantama, brandžiame amžiuje tampa naiviu bandymu išvengti problemų nuo jų pasislepiant prisiminimų erdvėje. Iš pateiktų pavyzdžių matome, jog visos analizuojamos romanuose vaizduojamos šeimos – probleminės, socialiai pažeidžiamos.

Jose gausu psichologinių, socialinių problemų raiškos. Kartais D. Jazukevičiūtė vaizduojamos šeimos dramoms pateikia alternatyvą – savo herojų motinų pavyzdžiu parodo, kokia iš tiesų turėjo būti ideali šeima. Didaktinį vaidmenį čia atlieka šeimos motina: ji savo dukrą įvairiais liepimais, draudimais ruošia būsimam vedybiniam gyvenimui: „– Susimąstyti? Tu esi nėščia. <...> Tau gal galvoje negerai? Džiaukis, kad ima nėščią. Išmesk visas nesąmones iš galvos. <...> Kelsim vestuves (4,48). Pagarba matriarchato šeimyninei linijai jungia visus aptariamus tekstus. Suagusi moteris, motina, mergina romanuose įgauna šeimos saugotojos, vertybių puoselėtojos prasmę, įtvirtina šeimos centro sampratą.

Analizuojamuose tekstuose gajūs kanoniais vadinami šeimos sankūros modeliai pastebimi D. Jazukevičiūtės romane *Juodas kvadratas*: „Mano mama visada buvo savo bendruomenės šviesuolė. Geriausia mezgėja, geriausia tortų kepėja, nuostabiausioji sodininkė <...>. Jos namai kvepėjo švara ir tvarka. <...> Ir staiga jai ant pečių užgriuvo Nelaimė. Toks dabar buvo jos dukros vardas“ (4, 67). Pasakodama pirmuoju asmeniu, autorė tekstui suteikia dienoraštiškumo bruožų. Romanuose vaizduojamos kasdienio gyvenimo nuotrupos dialogizuoja su išgalvotomis istorijomis, o progresyvaus pasaulio vaizdiniai kuria kasdienio, artimo pasakojimo potipį, kartu - įtakoja jų paklausą. Pasak Gražinos Matulienės, visiems minėtiems socialniams šeimos vaizdavimo aspektams įtakos turi tai, jog „Lietuvoje prasideda „vertybių atidėliojimo procesas“, t.y. vedybų laiko kitimas ir naujos šeimos formavimo strategijos pradžia. Sunku vienareikšmiškai įvertinti, ar vedybų nukėlimas vėlesniam laikui Lietuvoje yra naujos matrimonialinės (santuokinės) elgsenos modelio išigalėjimo apraiška, ar tai ir ekonominių sunkumų bei naujos aplinkos nulemtas reiškinys“ (33, 25). Romanuose vaizduojamos šeimos atspindi bendruosius gyvenimo vaizdavimo kanonus populiariojoje literatūroje, kai knyginiame fantazijų pasaulyje įvykiai, žmonės turi realius atitikmenis kasdiniame realiame gyvenime.

Panašiai piešiami veikiančiųjų šeimos narių išoriniai, vidiniai portretai. J. Sprindytės teigimu, „D. Jazukevičiūtės romanai nestokoja tiek maištingos dvasios, tiek gydančios galios, nors ribojasi su melodraminiais efektais (dukros praradimas, alkoholiškė motina, tėvo ir mylimojo savižudybė ir pan.)“ (49). Tai – populiariu, skaitoma. Minėtieji bruožai patvirtina, jog „Šeima vis dažniau kuriama laisvai, be institucionalizacijos, santuoka nebe kontroliuoja partnerių ryšių“ (51, 76). Taigi, šiuolaikinis populiariosios literatūros tekstas tampa vis labiau socialiu, kviečiančiu diskutuoti, analizuoti visuomenėje iškilusias problemas, apimančias vienu mažiausių socialinių vienetu vadinamą šeimos problematiką, atspindimą moterų – rašytojų, gebančių įsijausti į pagrindinių veikėjų (t.y. moterų) vaidmenis, reflektabiliai perteikti jų išgyvenimus. Socialinę šeimų transformaciją, tradiciniais vadinamų kanoninių vertybių kaitą lemia kintantys valstybės socialiniai reiškiniai (ekonominė aplinka, socialinės, kultūrinės informacijos antplūdis), šiuolaikinio kultūrinio lauko (radijas, televizija, spauda etc.), Vakarietiškojo gyvenimo stiliaus įtaka. Iš viso į knygini

pasaulį ateina siužetiniai motyvai (probleminių šeimų paveikslai), personažų portretai (girtaujantys tėvai, internatuose augantys socialiai pažeidžiami mažamečiai vaikai). Populiaria tema tampa moters - vyro sąjunga, atspindinti pokyčius, vykstančius šeimoje ar atskirame individo gyvenime.

3.4. Laimingos pabaigos siužetų kanoniškumas

U. Barauskaitės, D. Jazukevičiūtės kūrinuose pastebima tendencija, grupuojanti istorijas į pasikartojančias siužetines atkarpas. Taip „artėjama prie naujos moterų tapatybės paieškų, darnesnio santykio su savimi ir pasauliu, pusiausvyros tarp tradicijos ir modernėjimo <...>“ (14, 25). Inovacijos braunasi į pasakojamos istorijos klodus, apima pasakojimo formas, modelio kaitą. Anot Ž. Kolevinskienės, „Šiuolaikinis romanas dažnai tampa koliažu – tarsi pagaunamos visuomenėje egzistuojančios idėjos ir pritaikomos <...> kūryboje“ (26). Siužetinių linijų koliažavime atsispindi kanoniškumo principai. Vienas tokių – laimingos pabaigos motyvas.

Savisaugos instinktai, komunikacija su aplinka tiesiogiai veikia charakterius. Vyksta sąlyginė atranka, primenanti Pelenės siužetinę liniją (moteris, t.y. Princesė, keliauja po pasaulį, ieško laimės. Klajonių metu patiria daug nuotykių, išgrynina vertybes. Kelionės tikslas - svajonių Princo (lėmingo vyro) sutikimas. Ji trokšta žmogaus, gebančio suteikti saugumą, ramybę. Moteris - Princesė geidžia gyventi meilės sklidinoje pilyje. Pasak A. Budriūnaitės, čia „Gyvenimas gyvenamas tarsi pasaka, kuri baigiasi laimingomis vestuvėmis, t.y. nutrūksta toje vietoje, kur prasideda kasdienybė“ (11, 51). Knyginis pasaulis - unikali erdvė, leidžianti išlaisvinti laimingo gyvenimo viziją. Kiti pasakiškojo siužeto motyvai - kliūtys, trikdančios kelionę. Viena jų – pereinamasis gyvenimo laikotarpis, neatsiejamas nuo psichologinių krizių, galop – naujų prioritetų atsiradimo: „<...> paskambinau Stepui. <...> pasiguodžiau, kad aš Visai Beprasmiškai gyvenu. Jis mane nuramino, kad man tik PriešGimtadieninis sindromas. Man regis, blogiau: man Dvidešimt Šešerių Krizė“ (1, 164). Ši U. Barauskaitės veikėja – jauna moteris, atitinkanti visus įmanomus Pelenės gyvensenos bruožus (laisva, jauna, seksuali). Jos priešprieša – besilaukianti antrojo U. Barauskaitės romano herojė, priešingai reaguojanti į savo amžių. Jos paveiksle pastebimos brandos, motinystės prielaidos: „Štai ir atėjo mano gimtadienis. Teofilis nupirko maždaug dešimt kilogramų mėsos <...>. Man jau ketino kąstelėti sąžinę, bet staiga prisiminiau, kad aš nevarioju nei alkoholio, nei mėsos <...>“ (2, 104). Gimimo dienos šventimą užgožia svarbesnės mintys apie netrukus gimstantį kūdikį.

Potyrius perteikiant moters – herojės lūpomis, teigiama panaši ir/ar identiška kanoninė patirtis. Anot Rapolo Rakalo, kasdienybėje taip pat „<...> vyksta vaizdiniai: individas prisiima

vaidmenis, kaukes, išėina į sceną ir vaidina auditorijai <...>“ (43, 233). Visam tam persikėlus į romano erdves, kuriama įtaigi pasakiška atmosfera, kurioje „Skaitytojas atpažįsta jam artimą socialinę tikrovę, jam nereikia vargti meninės tikrovės labirintuose“ (10, 159). Visa tai – kasdieniška, populiariu. *Dviejų mėnulių baro* epicentre – jauna, užtikrintai į gyvenimą besikabinanti moteris. Jos svajonių princas Andrius – stiprus, patrauklus, fizinės galios, išorinio grožio konstatavimu priešpriešinamas Marijai – trapijai, vitališka energija trykstančiai merginai. Tačiau po apgaulinga išvaizda slepiasi neįtikėtina tvirta dvasia. Andrius – nepalaužiamas išore, tačiau trapus vidumi. Matydamas Marijos stiprybę, bando ją padaryti tokią, koks yra pats: „Namus ji nusipirko <...>. Argi įmanoma namus nusipirkti? Aš tokių namų jau šimtą galėjau nusipirkti <...>, argi tai namai? <...> Mes juk benamiai iš prigimties“ (5, 195). Konstatuojama moters – vyro mąstymo skirtis: Marija – veikli svajotoja, Andrius – neurotiškas pesimistas. Nesulaukusi pritarimo, ji į gyvenimo kelionę vyksta viena. Taip pabrėžiama moteriškosios pasakojimo linijos svarba, išryškinama matriarchalinė stiprybė.

Realybėje „dauguma moterų taip ir gyvena <...>. Išteka naivios, dar nieko nenutuokdamos apie grobuonis, ir pasirenka vyrą, kuris jas žlugdo ir stumia į pražūtį. Ryžtingai apsisprendžia savo meile „pagydyti“ tą žmogų. Tam tikra prasme jos tarsi vaikiškai „žaidžia namus“ (18, 69-70). Bandydama paneigti šiuos dėsnius, D. Jazukevičiūtė gyvenimo patirtį reprezentuoja kurdamą individualią istoriją – griaua labiausiai tikėtinos laimingos atomazgos motyvą: „Populiariojoje literatūroje miršta tik „blogiečiai“, o gerieji gauna pinigų, nuotaką, susilaukia šlovės ir „gyvena ilgai ir laimingai“ (13, 79). Pasak Kristinos Kanišauskaitės, „Dažniausiai populiarioji (pop) literatūra mums asocijuojasi su pritempta pabaiga, nenatūraliom intrigom ar primityviais lietuviškais kriminalais. Tad sunku patikėti, kad popliteratūra – ne tokia jau siaura sfera, ne tokia nuobodė ir vienalytė“ (24, 4). Bandydama išvengti pritemptos pabaigos įtakoja neįprastų siužetinių linijų, veikėjų atsiradimas (keistuolis Polis, gyvenimu nusivylusios moterys, nevykėliai vyrai, kiti *bevardžiai* veikiantieji. *Anarchistės išpažinties* pabaigą įrėmina nežinomybė: „Žmogus juk nekaltas, kad myli. Nekaltas jis ir tada, kai nemyli. Kur kas nežmoniškiau būtų patikėti, kad mylintis sutinka nemylintįjį <...>. Bet šito nesužinosi niekad“ (3, 323). Apie (ne)laimingą pabaigą tenka spręsti skaitytojui. Nėra vieno tiesioginio atsakymo ir į klausimą, kokia pabaiga būtų naudingesnė veikėjai. Ji - šališka sau, gyvenimui. Mąščiusi apie abu, galop neišsirenka nei vieno. Nežinomybės dėmuo pilnavertiškai atlieka savo funkciją - nustebina, pakylėja virš viso to, kas vadinama banalaus kūrinio atomazga.

Autorių pasirinktos temos, keliamos kintančių vertybių problemos kalba apie kartu su kintančiais romanų kanonais besikeičiančią skaitytojų visuomenę. Transformuojami iki tol vyravę kanonai, savo atsvarą randantys (ne)laimingų romanų istorijose. Pagrindiniu kūrinio elementu išlieka moteris, jos istorija. „Žurnalistiniame romane pagrindinės veikėjos sėkminga socialinė ir šeiminė karjera klostosi dviem būdais: arba herojės atkaklumo ir veržlumo dėka <...>, arba

dosnaus likimo, sėkmingos meilės, turtingo jaunikio etc. Pagalba (Pelenės variantai)“ (50, 106). Atsiranda romanas, kuriame persipina universaliosios moteriškosios patirtys, ieškojimai ir novatoriškas požiūris į nususitovėjusias normas, situacijas, įtakojančias naujas Pelenės istorijos interpretavimo prielaidas.

IV. Populiariųjų romanų pasakojimo ir poetikos ypatybės

U. Barauskaitės, D. Jazukevičiūtės tekstuose gausu žurnalistiniam romanui būdingų bruožų (bėglūs sakiniai, emociinga kalba). Kalbos priemonių pasirinkimas priklauso nuo susidariusios situacijos, herojų jausenos, aplinkybių. Nagrinėjant autorių tekstus, daug dėmesio buvo skiriama jų stilistinėms teksto ypatybėms, romanų pasakojimo, poetikos bruožų analizei. Analizuojant kūrinis minėtais kriterijais, išskirtos pasakojimo struktūros, stiliaus ypatybių potėmės.

4.1. Pasakojimo struktūra

Pasak J. Sprindytės, „Epochos vardiklį adekvačiau išreiškia visi ironijos skalės laipsniai nuo komizmo iki grotesko, stiliaus marginalijos su slengu, žargonu, gatvės fraziologizmais, žiniasklaidos klišių parodija“ (51, 73). Šie bruožai ryškūs U. Barauskaitės romane *O rytoj vėl reikės gyventi*, kurio herojė – jauna, veikli, komunikabili žurnalistė, dirbanti radijuje. Ji didelę savo laiko dalį praleidžia darbe, kurio aplinka, nuolatinis žurnalistinis vyksmas įtakoja kalbėjimo manierą, kalbos stiliaus ypatybes, pasireiškiančias anglizmų („Po one-night stand‘o viskas paprasta <...>“ (1, 188), necenzūrinės kalbos („<...> yra keletas variantų, pavyzdžiui, pasiūsti Nachui“ (1, 45)), teksto vaizdingumo („Galčiausiai striptizierius nusimovė tas petnešas, <...> prisidengė <...> Intymiausią Vietą ir atsuko damoms pliką užpakalį. Damos paplojo ir pasakė Ūuuuuu!!!“ (1, 5), praeities momentų aptarimo („Plaukų lakas būdavo tokiuose plastmasiniuose buteliukuose <...>, skystis toks šlykščiai rudas, užtiškęs nebeususivalydavo“ (1, 162) bruožais. Taigi „Žurnalistinis romanas atkuria pasaulį, kuris atpažįstamas dirbant radijo stotyje, televizijoje, laikraščio ar žurnalo redakcijoje, viešųjų ryšių agentūroje ir pan. Išleidžiama vis daugiau knygų, kuriose pateikiami pačių autorių patirti įvykiai <...>“ (50, 103), tekstui suteikiantys tikroviškumo bruožų.

Romaną galima pavadinti žurnalistiniu dėl jame vaizduojamo autoriaus požiūrio į socialinėje erdvėje vysktančius įvykius (socialinę kritiką, gyvenimo būdo analizę). „Rimta socialinė kritika ir tikroji ironija, t.y. skvarbi, kritinė išvalga, atidengianti tikruosius egzistencinius išbandymus ir vertybinius aspektus, žurnaistiniame romane tik imituojama, keičiama žaismingu pasišaipymu, šmaikštavimu, dirbtiniu juoku ir be gilesnės prasmės“ (50, 106). Analizuojamuose kūrinuose tai perteikiama moterų kasdienybės („Jau išmokau puikiai apseiti be trijų dalykų - laikrodžio, lietsargio ir piniginės“ (3, 7) refleksijomis. Gausu cinizmo, skaitytojo provokacijos

bruožų. Cinizmas – vienas iš galimų variantų, leidžiančių formuoti savitą veikėjo paveikslą. Jis „<...> reiškiamas amoralium, provokuojamu elgesiu ar gyvenimo būdu, etikos normų, estetikos kategorijų ir raiškos priemonių mene, oficialių vertybių bei idealų nepaisymu“ (29, 55). Šiuos požymius iliustruojantys U. Barauskaitės, D. Jazukevičiūtės romanai kuria jausmingą atmosferą, kupiną universaliųjų tiesų, individualios kūrybinės raiškos pavyzdžių.

Romano herojoms būdingas laimės alkis, tačiau vos ją pajutusios, moterys pradeda blaškytis, abejoti jos tikrumu: „<...> man velniškai sunku patikėti laime. Juk nelaimės tikiesi visada“ (3, 231). Dėl šios priežasties kiek brutaliai aprašomi įvykiai reikalauja amoralaus teksto epiteto. Paraleliai deklaruojamos ironijos, šaipymosi iš savęs („Pusė Londono mane išdulkino, o kitą pusę aš išdulkinau“ (5, 185)), aplinkos („Suknistas artistas. Gyvenimo akrobatas <...>. Tūkstančio ir vienos bobos numylėtinis“ (5, 187)) motyvais. Aplinkiniai provokuojami aprašant mylėjimosi sceną („Jis suleidžia pirštus mano odon, ir mes abu plyštam pusiau, raitomės vienas kito viduriuose <...>“ (1, 69)). Itin intymių vaizdų deklaracija parodo šiuolaikinio lietuvių romano aprašomų temų raiškos galimybes. Pasak John Durhan, „Spauda visais požiūriais peržengia akivaizdžias mandagumo ir padorumo ribas. Paskalos yra nebe tinginių ir piktavalių užsiėmimas, o stropiai bei įžūliai vykdomas veiksmas siekiant patenkinti gašlūnų skonį, dienraščių skiltyse plačiai nušviečiant lytinių santykių detales“ (17). Žurnalistiniame romane tai - meninė priemonė, veikianti skaitytojo sąmonę.

Provokacijos dėmeniu laikytinos sapno („Aš juk ir sapnuose šokdavau. <...> vos tik atsiplėšdavau vienu ilgu šuoliu nuo grindų, iš karto pakildavau į orą <...>“ 5, 90)), horoskopų („Horoskopas man sako, kad pirmos dvi birželio dekados man yra Nereaaaaliai Geros“ (1, 137), vaikiškai naivių, itin lengvai interpretuojamų pasakiškų motyvų („Ir mergytė išėjo. Nustraksėjo laiptukais žemyn. Pro stiklines duris ir ilgu koridoriumi“ (5, 14)) pateiktys, tekstui suteikiančios populiarumo (skaitytojo dėmuo), provokacijos požymių, *Anarchistės išpažintyje*, *Juodame kvadrato* gimstančių tuomet, kai pagrindiniai veikėjai dėl per didelio išgerto alkoholio kiekio nebesugeba savęs kontroliuoti: „Kartą nusigėriau vakarėlyje ir parsitemčiau į namus visai nepažįstamą vyriškį. Šūkavau virtuvėje, be perstojo rūkiau ir laisčiau ant grindų vyną“ (3, 34), „Lėkėme tokiu greičiu, kokį tik buvo galima išspausti iš jo automobilio variklio <...> Jis dar gėrė“ (4, 111). Ši situacija suponuoja pagrindinės veikėjos Stellos gyvenimo tragediją – įvyksta avarija, moteris patiria persileidimą. Kartais skaityti tokį tekstą tampa sudėtinga dėl pernelyg didelių autorės pastangų jį priartinti prie kasdienio gyvenimo brutalybės.

Pastebėta, jog analizuojamų romanų pasakojimo struktūroje gausu originalaus stiliaus paieškų, pasireiškiančių grotesko, *lengvo* žurnalistinio stiliaus, komizmo, cinizmo, laikų kaitos (grįžimo į praeitį motyvo), sąmoningos skaitytojo provokacijos (anglizmai, necenzūriniai žodžiai). Iš žiniasklaidos į knyginių pasaulių atėjęs siužetų momentiškas, teksto stilistinis paslankumas

užsimena apie šiuolaikiniame moterų rašytojų romane pastebimą žanrinę romano proceso kaitą. Kaip teigia A. Tereškinas, „Per masinę kultūrą bei žiniasklaidą malonumas įsiveržia į viešąją sferą: masinės kultūros reiškiniai bei tekstai gali ir kelti estetinį malonumą, ir žadinti seksualines fantazijas, ir skatinti identitetų kūrybą, ir kviesti iššūkiui prieš norminatyvines ideologijas“ (58). Taip provokuojamas skaitytojas, tampantis neatsiejama pasakojamos istorijos dalimi.

4.2. Stiliaus ypatybės

Viena iš U. Barauskaitės, D. Jazukevičiūtės romanams būdingų stiliaus ypatybių – tipiški postmodernizmo bruožai (intertekstualumas, fantazijos – tikrovės sankirta, nusistovėjusių gyvenimo normų atmetimas, kompiuterine vadinamos eros pasiekimai, archetipinių situacijų kūrimas ir pan.), tekstui suteikiantys kanoniškumo raišką, - aprašomi periodiškai pasikartojantys įvykiai juos perkuriant, transformuojant. Pasak J. Sprindytės, „Geros kokybės tradicinis tekstas skaitytojui kelia mažiausia problemų – žinomi standartai atitinka jo „lūkesčių horizontą“ <...>“ (51, 73). Archetipiniais tariantys žinomi vaizdai, skaitytojo „lūkesčių horizonto“ atitikimas reflektuoja žasimingumo, paslankumo raišką.

U. Barauskaitės kūrinių maniera sulaukia jos ir britų rašytojos Helen Fielding lyginimo paralelių. Rašytoja turi tvirtą nuomonę: „Panelė Džouns geria, rūko, skaičiuoja kalorijas ir varvina seiles dėl seksualaus šikniaus <...> Bridžita Džouns – jau bendrinis vardas, tik ne literatūroje, o socialiniame gyvenime.“ (50, 18). Kiekvienas rašytojas turi stilių, leidžiantį atpažinti kūrinius iš paskirų įvaizdžių, rašymo manieros. Sunku rasti herojų, neturinti prototipo kitų autorių tekstuose. „Personažas yra unikali, ypatinga, „neužmirštama“ būtybė <...>. Jame realizuojama pusiausvyra tarp individo poreikių – tokių poreikių, kurie jį apibrėžia iš vidaus, kurie jam suteikia „charakterį“ <...>“ (12, 199). Rašytojas herojų sukuria savitą, nepaklusnų kritikų nuomonėms. Intertekstualumas pasireiškia tuomet, kai kalbama apie situacijas, kurioms romanistės geba pritaikyti perskaitytų kūrinių motyvus: „<...> tik gėjai myli protingas moteris. Cituoju Bodlerą“ (1, 54). Pritaikant prie situacijos kuriama vaizduojamiems įvykiams palanki tekstinė aplinka. D. Jazukevičiūtės *Anarchistės išpažintyje* intertekstualiai užsimenama apie Marselio Prousto romanų ciklą *Prarasto laiko beieškant*: „Aš jums ne Marselis Proustas, kuris galėjo apie savo laiko gaudymą už uodegos prisuokti keletą storiųjų tomų <...>“ (3, 13–14). Perskaitytos knygos, kūrinių motyvai pereina į rašomo romano puslapius. Tai pastebima skaitant D. Jazukevičiūtės tekstus, kuriuose gausu užuominų į autorės mėgstamą rusų literatūrą: „Jos <...> akelės dėbčiojo iš po tokių sunkių vokų, lyg jis ir būtų buvęs vyriausias siaubūnas iš Gogolio apysakos <...>“ (5, 7). Tuo tarpu U. Barauskaitės *O rytoj vėl reikės gyventi* herojė kalba apie Hermaną Hesse. D. Jazukevičiūtės *Juodame kvadrato* vyrauja hofmaniškoji tradicija: „Visokias pasakas kaip koks Hofmanas aš jam rašau“ (4, 58).

Intertekstualumo pagrindu renkantis žinomo pasakų kūrėjo pavyzdį, sąmoningai priartėjama prie moters paveikslo kūrimo ypatybių: perpinant pseudotikrovę su klasikiniiais kūrinių motyvais, stiliui suteikiami originalumo, polinkio į konformizmą bruožai. Intertekstualumo atmaina - aliuzija į archetipinį filmo siužeto momentą: „<...> man svarbu netaupyti jausmų. Kad nebūtų kaip tam filme: viską atiduočiau, kad jis būtų gyvas, nes Nespėjau pasakyti, kaip jį myliu“ (1, 89). Romanui tai suteikia konkretumo, išstumia jį iš fantazijomis apipinto „knyginio“ scenarijaus. Skaitant susidaro įspūdis, jog pasakojama istorija - reali, nes apie tai buvo rodoma filme, rašoma žurnale. „Naujausių laikų žmogus mėgsta tai, kas šokiruoja, kas praranda intymumą ir yra išryškinama, <...> kitais žodžiais sakant, - kas veda į <...> gyvenimo normų desakralizaciją, į dvasingumą teigiančio tradicinio humanizmo atmetimą“ (38, 33). Žaidimo imitacijos veikia sukeldamos absoliutaus tragizmo, iliuzinio džiaugsmo emocijas

„Naujoji komunikacija“ – dar viena aptariamų tekstų stiliaus savybė, apimanti kompiuterinių technologijų įtaką šiuolaikiniam bendravimui. Tam įtakos turėjo tai, jog „Mūsų globalizuotame dvidešimt pirmojo amžiaus pasaulyje susiformavo sudėtingas ir sąryšingas daugiarašinis, daugiakontinentinis ir daugiakultūrinis socialinis kontekstas, verčiantis mus permąstyti institucinius galios santykius, tradicines kultūrines praktikas bei jų recepcijas“ (54). Naujų technologijų įtaka tekstui išsamiausiai atskleidžiama U. Barauskaitės romane *O rytoj vėl reikės gyventi*, - jo rašymo forma paremta elektroninių laiškų, sms žiniučių koliažu: „<...> toks Lukas išvadino mane senmerge. Bet aš turiu pasiteisinimą: jis buvo užėmęs mano kompiuterį. O Wygantas man buvo parašęs sms'ą, kad ateis vėliau – bet juk mano mob. drybso studijoje!“ (1, 11). Modernėjanti visuomenė reikalauja modernaus faktų pateikimo. Jazukevičiūtės romanuose modernusis pasaulis nėra būtinas teksto sandaros koreliacijai, todėl tekste galima rasti kiek kitokią – modernaus pasaulio paneigimo – liniją: „- Pjausim taip – du centimetrus į gylį, keturis į plotį“. Pasiėmė skalpelį ir perrėžė krūtį. <...> „- Va, kiek pūlių“ – nudžiugo chirurgas. „- Ne, daktare, čia pienas,“ – nuliūdino šį seselė <...>“ – Na, pienas, tai pienas,“ - šiek tiek susinervino chirurgas. – Vežkis ją namo, - pasakė jis Borisui. – Nėra jokių pūlių“ (4, 62). Gyvenimas žiaurus toms, kurios negali apsiginti nuo vyriškosios fizinės galios, patyčių, smurto.

U. Barauskaitė deklaruoja ironišką požiūrį į jaunų mergaičių, jau nuo mažų dienų ruošiamų vedybų rinkai, auklėjimą: „Ar žinai, ko mamos moko mergaites?.. Vilioti. Tiesiu keliu iki vestuvių. <...> Rezultatas akivaizdus - nuo penkiolikos metų aš galiu per porą minučių pasidaryti makiažą, galiu keletą kilometrų grakščiai nueiti su aukštakulniais <...>“ (1, 61). Nebegalėdamos tylėti, moterys į situaciją pradeda žiūrėti iš kiek kitokios – ironiškos – pozicijos. Nutylėjimo principu kuriama intriga, siekiama skaitytoją įtraukti į dar vieną autorės sumaniai pateikiamą novatoriško teksto žaidimo variantą. Taško padėjimas, užbaigta mintis, aiški išvada šiuolaikiniame tekste tolygi sąstingui, todėl dažniausiai grafine nutylėjimo priemone tampa daugtaškis, leidžiantis pačiam

skaitytojui plėtoti, užbaigti pradėtą autoriaus mintį. Moteris verčiama kovoti už savo įsitikinimus, ginti poelgius. Tai, kas teigiamai vertinama remiantis vyriška elgsenos amplitude, moteriai nėra tinkama. Nebegalėdama apsiginti, ji prisidengia šaltakraujiškumu, atsainumu: „Visi egoistiški žmonijos polinkiai, tokie kaip savęs garbinimas ir aukštinimas, dygsta ir tarpsta maitinami dabartinių vyro ir moters santykių“ (36, 222). Amžiną subjektų nesusikalbėjimą parodo pykčio, ilgesio sanklodos. Romanų rašymui šis ekskursas suteikia neišsemiamą idėjų gausą, išmoningai panaudojamą kuriant personažų portretus.

Tikrojo moteriškumo sąvoka – vis dar nenusistovėjusi: „Moteriškumas ir pastovus, ir kintantis“ (16, 13–14). Moteris privalo kovoti už savo teises, ginti tai, kas leidžia jaustis pilnaverte socialinės bendruomenės nare. Nutylėjimas gali pereiti į baimės jausmą tuomet, kai gresia netektis: „Aš pasigedavau ankstesnio jo džiugesio. Ir kamavausi. Pakėlė sunkią ligą, operaciją, ilgą narkozę? – klausdavau savęs, veltui ieškodama atsakymo“ (4, 169). Autorė įtaigiai demonstruoja savo galią pagrindinės veikėjos atžvilgiu, parodo, kad net maža smulkmena gali sugriauti itin nepatvarų vidinį pasaulį. *Dviejų mėnulių bare* tikrovės dėmuo – moteriškai lyriški pamąstymai apie žmogaus gyvenimo prasmę: „Žmogaus gyvenimas – tai ne bėgimo takelis iš taško A į tašką B. Jis veikia kaip žemėlapis. Savąjį gyvenimo žemėlapį galiu kambaryje ant sienos nusipiešti <...>“ (5, 219). Grįžimo į prisiminimus motyvu autorė eksperimentuoja skaitytojo jausenomis, o manipuliudama atviru diskursu tekstui suteikia dramatiškumo, stilistinio paslankumo bruožų. Ji „<...> suvokia, jog šiuolaikinis pasaulis pernelyg chaotiškas, kad apie jį būtų kalbama įprastu būdu“ (9, 30). Tai suponuoja naujų raiškos formų, novatoriškų teksto kūrimo elementų paieškas tekste.

Vaikystės epizodų aprašymuose išryškėja lyriškasis D. Jazukevičiūtės pradai, parodantis ją skaitytojui ne prozininkės, o lyrikės kontekste. Ši tema ryški tos pačios autorės romane *Dviejų mėnulių baras*, kuriame ji atskleidžiama kiek kitokiu – liūdesio, pagalbos šauksmo, niūrios vaikystės – rakursu: „Auklytės tik ir kartojo nuo ryto iki vakaro, kad kalėjimas mūsų laukia nesulaukia, kad mes – būsimi vagys, galvažudžiai ir prostitutės. Taip tiesiai ir sakydavo. Linkėdavo. Aš jomis netikėjau“ (5, 39). Sudėtingas gyvenimo linkis, privertęs gyventi internate, psichologiškai sudėtinga situacija reikalauja skaitytojo dėmesio – vaizduojamos supratingumo reikalaujančios situacijos mezga intymiai skausmingą užuojautos reikalaujantį ryšį.

Skirtingų idėjų gretinimas, aplinkos atmetimas laikant ją netinkama aprašomojo laiko situacijai nusakyti, modernaus gyvenimo idėja – tai reakcija į *netinkamą* dabarties pasaulį. „Naujausioji literatūra nerašoma ateičiai <...> ji kuriama gyveisiems, „dabar“ ir „čia“ esantiems. Todėl rašytojui svarbus populiarumas – dabar ir čia. Rašytojas greitai išgarsėja ir kartu yra greitai prabėgančios mados auka. Vartotojiška visuomenė grožinį kūrinį vertina kaip daiktą, panaudotas jis išmetamas“ (38, 30). Bandydamas išskirti savo *produktą* iš kitų tarpo, autorius priverstas ieškoti

novatoriškų raiškos priemonių. Atsiranda savita teksto struktūra, vienijanti naujas formas, neduodančias vienareikšmių atsakymų, leidžiančios plėtoti, kurti ar baigti pasakojamą istoriją. Tai padaryti padeda pseudoatviravimas – dirbtinis išsipasakojimas, būdingas šiuolaikiniam prozos tekstui. Pasak J. Sprindytės, „Šiandienos prozos tekstams būdingas žodžių blaškymasis, slidimas, lengvabūdiškumas, jų netikslumas, greitas sakymas, mirguliavimas, draikymasis, žodžiai tampa suvedžiotojais ištirpdami, susiliedami, įvardydami vis tą patį“ (47, 49). Viena pseudoatviravimo formų - autobiografinių duomenų įterpimas. U. Barauskaitė, viename interviu paklausta apie autobiografinius duomenis, teigia, jog „<...> aš džiauju: tik patys artimiausi gali pasakyti, kaip toli nuklystu nuo temos. Antra vertus, visada žinau ribas ir savo tikrojo intymumo niekada neatiduodu. <...> man yra svarbiausia asmeninę – savo ir kitų – patirtį paversti universalia bei išreikšta meninėmis priemonėmis“ (22, 6). Į paprastas gyvenimiškas istorijas įpindama dalelę fantazijos, ji kuria modernų pasaulį su gyvenimo patirtimi paremta moteriškos psichologijos išraiška. Pseudoatviravimu galima vadinti pirmojo romano *O rytoj vėl reikės gyventi* teksto ypatybes. U. Barauskaitė teigia, kad „dalis žinučių yra mano pačios išsiųstos draugams. Jos į romaną pateko smarkiai redaguotos. Kita dalis – žinutės, kurias gavau nuo draugų“ (52, 4-5). Tai atrodo autobiografiška, tačiau šią tezę paneigiantis kūrybinis intarpas skaitytoją veda link fiktyvaus pasaulio, kuriame išmoningai varijuojama tarp tikrovės – fantazijos. Tampa nebeaišku, kas vyko iš tiesų, o kas tėra dar vienas išradingos žurnalistės fantazijos vaisius. Pseudoatviravimo įspūdi suintensyvina kasdienės erdvės refleksijos, o buities elementų konspektavimas skaitytojui primena kasdienę buitį, priartina jo gyvenimo buitiškumą prie herojės būties modalumo.

Naujojoje moterų literatūroje karštligiškai laužoma skirtis tarp vyro – moters pareigų šeimoje, analizuojama galimybė išlaikyti savo identitetą, griaunamos nusistovėjusios moters gyvenimo formos, teigiančios, jog „Moteris privalo aukotis vyrui – tokia vyriškojo pasaulio nuostata. <...> Taip yra todėl, kad tradiciniame pasaulyje moters pašaukimas suprantamas kaip aukojimasis vyrui ir šeimai“ (42, 144). Pasirinktos pseudoatviravimo formos kuria novatoriškus vaizduojamų moterų paveikslus. Šiuolaikinė moteris turi būti ne tik stipri, drąsi, atlaidi, jai dar „reikia būti amžinai jaunai ir lieknai <...>. O dar reikia siekti karjeros, suvilioti tinkamą vyrą, auginti vaikus, turėti hobį ir draugų. Bet aš nenoriu vilioti „tinkamų vyrų“ – noriu bendrauti su tuo, kuris man įdomus, kuris mane įkvepia“ (24, 6). Apžvelgiant jos bei Dalios Jazukevičiūtės romanų veikėjų moterų pseudoatviravimo bruožų turinčias gyvenimiškas filosofijas, nesunku pastebėti paraleles tarp rašytojų - jų personažų. Kiekviena jų stengiasi pagauti savo laimės paukštelį, tikisi, kad saugiai patalpintas šeimyniniame narvelyje jis taps jaukiu naminiu padarėliu. Juk „geras vyras – didžiausiais atlygis gerai ir dorai moteriai“ (16, 29). Pseudoatviravimas - paranki priemonė siekiant įtaigumo, teksto išbaigtumo. Tai dar vienas būdas padaryti tekstą įdomų, suteikti jam naujumo.

Autorės savo idėjas parėmė psichologinių portretų gilumu, tikroviškų personažų minčių racionalumu. Tokiu būdu sustiprinama teksto psychologizavimo linija, suteikianti kūriniai realumo, pastovumo išpūdį. Tekstai patraukia savo stilistinėmis teksto ypatybėmis, U. Barauskaitės, D. Jazukevičiūtės tekstuose atsiskleidžiannčiomis gana skirtingais, kartu - ganėtinai kanoniškais rakursais (intertekstualumo raiška, nauju senųjų gyvenimo normų (kitaip – bendrųjų gyvenimo tiesų, patirčių refleksijomis, fikcijos – tikrovės samplaika, nutylėjimo arba pernelyg emocingos kalbos raiška, chotiško pasaulio perteikimo vaizdiniais etc.).

IŠVADOS

Modernėjanti visuomenė keičia požiūrį į laisvalaikio kultūrą, galimas jo praleidimo formas. Skaitymas tampa priemone, leidžiančia pabėgti nuo kasdienio gyvenimo keliamos įtampos. Įvairios socialinės, ekonominės kasdienio gyvenimo problemos įtakoja pokyčius, vykstančius romano kūrimo procese. Tai pasireiškia naujų jo formų (žurnaistinis, dienoraštinis, detektyvinis, verslo, autobiografinis, kelionių ir kt. romanai), naujai interpretuojamų temų (emigrantinės patirtys, socialiai pažeidžiamų šeimos, šeimos – darbo nesuderinamumo konfliktai, kintančios etinės – estetiškos vertybės), novatoriškų veikėjų (vienišos motinos, moterys – kūrėjos, pasauliu, savimi nusivylusios bohemiškos vienišės, paliktos vienišos mamos, išduotos jaunos karjeristės) aprašymu. Visa tai šiuolaikinių moterų – kūrėjų apmąstoma, performuluojama, perteikiama populiariuoju vadinamame romane.

Romanas – pagrindinis populiariosios literatūros žanras, leidžiantis išsamiausiai iliustruoti empirine vadinamą subjekto jauseną (svaiginančios laimės, gniuždančio skausmo, žlugdančios nevilties ir pan.) patirtis. Šiame magistro darbe Ugnės Barauskaitės (*O rytoj vėl reikės gyventi, Dešimt*) bei Dalios Jazukevičiūtės (*Anarchistės išpažintis, Juodas kvadratas, Dviejų mėnulių baras*) romanai analizuojami populiariosios literatūros kontekste, įgalinančiame į tekstus žvelgti pasitelkus literatūrinės interpretacijos, mokslinės literatūros, feministinės, postkolonijinės literatūros analizės rakursus. Itin svarbiu dėmeniu tampa feministinė literatūrologija, leidžianti nuodugniausiai perteikti moteriškosios literatūros rašymo subtilybes, atskleisti jų rašymo ypatybes.

Analizuojant aptariamus romanus, pastebėta glaudi populiariojo romano sąsaja su autoriumi (autobiografinių duomenų įterpimas), sakaitytoju (sprendžiamos sudėtingos situacijos, reikalaujama skaitytojo atsako, stengiamasi jį išprovokuoti, įtraukti), žanru (dienoraštinio – žurnaliztinio romanų sankirtos). Išanalizavus LATGA (2003-2010 m.) duomenis, prieita prie išvados, jog šiuolaikinio romano populiarumą lemia daugelis veiksnių, vienas pagrindinių - trumpas, bėglus, itin lengvai skaitomas tekstas, dominuojanti šnekamoji kalba, artimos kasdienės aplinkos reflektyvus aprašymas

(situacijos darbe, intrigos, meilės peripetijos), noras identifikuotis su vaizduojamais veikėjais, jų pseudogyvenimo istorijomis (emigracija, globalizacijos procesai, išdavystės), laimingo gyvenimo siekis (Pelenės istorija), įtakojantys problematišką populiariosios literatūros vertinimą.

Pati populiarioji literatūra jau yra tapusi svarbiu šių dienų kultūros reiškiniu. Ją tyrinėjatys mokslininkai pateikia skirtingus jos vertinimo, grupavimo, turinio apibrėžties variantus. Vieni jų populiariajai literatūrai neskuba suteikti galutinio apibrėžto vertinimo (I. Baliulė, N. Brazauskas etc.). Tokio pobūdžio vertinimo priežastis – faktas, kad pati populiarioji literatūra - daugiareikšmė sąvoka, ji apibūdinama, kaip „vis dar tebevykstanti“, neturinti konkrečių nusistovėjusių žanro, poetikos, stiliaus kanonų, aiškių teorinių apibrėžčių.

Kita mokslininkų grupė populiariąją literatūrą nuvertina jos nepripažindami (R. Tamošaitis, M. Kvietkauskas, J. Sprindytė). To priežastis - populiariosios literatūros atliekamos vartojimo funkcijas, jos sąsajas su rinkodara, turinio, siužeto banalumas, žanro kanonų nesilaikymas, kūniškumo, seksualumo akcentavimas, naujųjų informacinių technologijų įtaką bei jų išsigalėjimas tekste. Dar viena nuvertinimo, nepalankumo šiai literatūrai priežastis – metodologinių, tezinių įgūdžių stygius, galutinės metodologijos nenusistovėjimas. Populiarioji literatūra – šiuolaikinio populiaraus kasdienio gyvenimo veidrodis, kiek kitaip, nei įprasta kanonine laikomai literatūrai peretikantis veikėjų būsenas, skirtingai aprašantis situacijas. Tai – nauja, „neišrašyta“, todėl baugu prie tradicinio kūrinio siužetų įpratusiam literatūrologui. Ši literatūra reikalauja kiek kitokio pobūdžio analizės, kitos krypties mokslinės interpretacijos būdų, leidžiančių universaliausiai atskleisti populiariųjų romanų turinio, raiškos formas. A. Samalavičius, V. Kelertienė teigia, jog tokio pobūdžio literatūrai nereikia taikyti pernelyg griežtų vertinimo metodų, reikia ieškoti naujos vertinimo koncepcijos.

Analizuojamuose romanuose dėmesys buvo kreipiamas į pagrindinės veikėjos gyvenimo istorijos analizę, tampančią U. Barauskaitės, D. Jazukevičiūtės romanų siužeto pagrindu, meilės temos kanono kaitą, šiuolaikinio gyvenimo būdo perteikimą romanuose, laimingos pabaigos siužetų kanoniškumą, tampančius vienais pagrindinių populiariosios literatūros vaizdavimo, atpažinimo ženklų. Aptariant analizuojamus populiariuosius moterų romanus tematiškai pastebėta, jog šie kūriniai – gana skirtingi, tačiau visus juos vienija pagrindinės veikėjos, atitinkančios tą patį šabloną: visos jos – veikiančios, atsakingos, moteriškos, savarankiškos, išgyvenančios/ išgyvenusios savo (ir/ar mylimo žmogaus) gyvenimo kataklizmas, suteikiančias jų būčiai iki tol nepajustų išgyvenimų (kūrybos, jausmų laisvę). Individualiai interpretuotos realybės patirtys sufleruoja apie šiandieninės visuomenės moterų portretų vaizdavimo literatūroje pokyčius (tapatybės, savo vietos pasaulyje paieškos). Kartu kinta kanoniniais vadinami jų bruožai (perėjimas iš šeimos į visuomenę, tradicinių moters – motinos – žmonos pareigų atsisakymas arba jų regeneravimas remiantis savo asmeniniais

poreikiais, vidinis laisvėjimas, emancipacijos poreikis, galimybė savarankiškai rinktis, spręsti, formuoti savo (kartu – savo vaikų) ateitį).

Nuo moters vaizdavimo neatsiejama kūniškumo vaizdavimo tematika, analizuojamuose kūrinuose įgaunanti atviro erotiškumo, kartais – gašlumo bruožų (viešai aprašomos sekso scenos). Iššaukiantis grubus elgesys slepia gilios psichologinės krizės, psichologinio išsivertimo jausenas. Tai lemia dienoraštinio romano rašymo principu paremtų sudėtingų psichologinių krizių paviešinimo scenos (prievara nuo motinos atskiriamas vaikas, prarastas mylimasis, vienvietės baimė, meilės alkis). Bėgdamos nuo nepalankios realybės, moterys dažnai pasineria į alkoholizmą (U. Barauskaitės *O rytoj vėl reikės gyventi*), negalėdamos savarankiškai išspręsti gyvenime iškilusių problemų, pagalbos ieško psichologo, psichoterapeuto kabinetuose (D. Jazukevičiūtės moterys) arba saugioje, tačiau vienvietės jausmo sklidinoje savų namų erdvėje. Ši vieta tampa vidinių pamąstymų, ateities planų generavimo, kūrybos (tapybos etc.) vieta.

Iš aptariamų romanų išsiskiria D. Jazukevičiūtės *Dviejų mėnulių baras*. Jame atsiveria emigrantinių žmonių patirtys, skaudžios asmenybės dramos, tapatybės, savų namų paieškos. Itin svarbus dėmuo - saviraiškos, noro išsakyti, išsipasakoti galimybė. Visos kūrinių moterys – veiklios, drąsios, komunikabilios, jaučiančios bei gebančios savo žinią pasauliui perduoti pasineriant į tam tikrą veiklą (rašymas, tapyba). Tai – moteriška, jautri. Šis faktas įgalina į tekstus žiūrėti pasitelkus feministinės literatūros analizės diskursą, leidžiantį išsamiau aptarti moteriškojo rašymo subtilybes. Nuo moters portreto vaizdavimo neatsiejamas meilės jausmo kanonas, analizuojamuose tekstuose tampantis daugelio siužetinių motyvų pagrindu. Jis atsiveria gana skirtingais rakursais (U. Barauskaitės romane *O rytoj vėl reikės gyventi* meilė dažniausiai įgauna stipraus fizinio potraukio vyrui formas, o dvasinės meilės alkis aktualizuojamas tik tuomet, kai herojė mąsto apie ramų šeimyninį gyvenimą. Tos pačios autorės romane *Dešimt meilės jausena* perteikiama kalbant nėščios moters lūpomis. Gausu atvirų svarstymų apie seksą, tačiau atramine meilės dalimi tampa motiniška meilė tuojau gimiančiam kūdikui. D. Jazukevičiūtės *Anarchistės išpažintyje* šis jausmas transformuojasi į Katerinos N. norą išgelbėti savo mylimąjį. Tai – esminis viso romano siužetinis motyvas. Romane *Juodas kvadratas* meilė – vienas Stellos meilės mėnuo, leidęs išgyventi pačius švelniausius jausmus, patirti alinamai artimą fizinės meilės potyrį. Tos pačios autorės romane *Dviejų mėnulių baras* ji aprašoma remiantis dviejų jaunų emigrantų gyvenimiška patirtimi, jų dramomis. Taigi, meilės jausmas čia – dalus, komplikotas, skylantis į daugelį jos porūšių (meilė vyrui, sau, gyvenimui). Kartu ji - žaidimas, vidinių dramų, konfliktų priežastis. Tai – vienas populiariosios literatūros požymių.

Su neišsemiamą meilės temą į knyginių pasaulių ateina šiuolaikinio gyvenimo būdo, stiliaus vaizdavimas, pasižymintis kasdienybės, buitinio – socialinio gyvenimo būdo atpasakojimu, kuriam

įtakos turi šiuo laikiniais kultūrinis laukas (TV, radijas, spauda, moterų žurnalai). Iš jo ateina paskiri siužetai, prototipiniais vadinami personažai (neištikimi vedę vyrai, vienišos veiklios moterys). Pastebėta, jog analizuojamuose kūrinuose dažniausiai vaizduojami socialiai pažeidžiamiausi personažai (vienišos mamos, mažamečiai, internatuose augantys vaikai, girtaujantys tėvai). Grįžimo į praeitį motyvas randamas aprašant ribines situacijas. Šeimyninio gyvenimo peripetijos aptariamuose kūrinuose atskleidžiamos kiek šališkai – apie jas kalba vien moterys, sugėbančios sukurti gana skirtingus savo veikėjų portretus, perteikti jų jausenas, neatsiejams nuo laimingo gyvenimo – laimingos pabaigos (Pelenės istorijos) leitmotyvų, atskleidžiamų pasitelkiant herojų (moterų) vidinius monologus, analizuojant jų pseudorefleksijas. Išanalizavus aptariamus tekstus pastebėta, jog visi jie turi Pelenės istorijai būdingų požymių (jauna moteris (Pelenė) savarankiškai žengia į gyvenimą. Grožis, jaunystė, vitališkumas tampa esminėmis jos tobulumo, jaunatviško maksimalizmo savybėmis. Ji – seksualiai fatališka laisvūnė, trokštanti savojo Princo – vyro, savo meile, nežabotu atsidavimu sukursiančio svajonių pilį – tobulą šeimą, namus. Jos kelyje sutiktos kliūtys ją subrandina, sustiprina, o sutikti neigiami pašaliniai veikėjai išmoko kovoti, suteikia kitų gyvenimiškosiomis vadinamų pamokų).

Populiariųjų romanų pasakojimo, poetikos ypatybės išreiškia žurnalistikai būdingą rašymo stilių (trumpi sakiniai, konstatavimo, o ne problemos sprendimo pobūdis). Čia kalbos priemonės pasirenkamos remiantis individualia situacija, vidinėmis veikėjų jausenomomis. Romanų stilius pasižymi autorių biografinių elementų – knyginės fikcijos gretinimu (abi rašytojos kaip ir jų herojės – žurnalistės). Tekstuose gausu ironijos (požiūris į vyrus), grotesko (dažniausiai būdingas tam tikrai situacijai, kuri neturi aiškaus išeities taško), gatvės kalbos stiliui būdingų žargonų, anglizmų (Barauskaitės *O rytoj vėl reikės gyventi*), meninio sakinių apipavidalinimo (intertekstualios vaizdingos nuorodos į tam tikro filmo, knygos momentą). Išprovokuoti skaitytoją bandoma naudojant mistinius dėmenis (moteriškoji nuojauta, horoskopai), aprašant intymias scenas. Taip kuriamas savitas stilius, kuriuo pasižymi visi aptariami Barauskaitės, Jazukevičiūtės tekstai. Dar viena stiliaus ypatybė – postmodernizmui artimas rašymas, paremtas intertekstualumo, improvizacijos, eksperimentavimo sakinių struktūromis ir t.t. raiška. Noras patenkinti masinį skaitytojų skonį įgyvendinamas pasitelkiant „saldžios meilės“, naivius moteriškų, netgi banalių svajonių motyvus. Gretinat skirtingas idėjas kurimas modernaus pasaulėvaizdžio modelis. Tai – reakcija (kartu – ir savotiškas maištas) prieš netinkamą vadinamą, netobulą, skausmingai nykų dabarties pasaulį. Išvardinti požymiai permąstomi, perteikiamai populiariuosiuose moterų rašytojų romanuose.

LIETUVIŲ MOTERŲ ROMANAI POPULIARIOSIOS LITERATŪROS KONTEKSTE

SANTRAUKA

Pagrindinės sąvokos: Ugnė Barauskaitė, Dalia Jazukevičiūtė, moterų proza, populiarioji literatūra, kanonai, žurnalistinis – dienoraštinis romanas, feministinė diskurso analizė.

Magistro darbo tyrimo objektas – Ugnės Barauskaitės romanai *O rytoj vėl reikės gyventi*, *Dešimt*, Dalios Jazukevičiūtės romanai *Anarchistės išpažintis*, *Juodas kvadratas*, *Dviejų mėnulių baras* populiariosios literatūros kontekste.

Tyrimo tikslas - aptarti U. Barauskaitės, D. Jazukevičiūtės romanus populiariosios literatūros kontekste, apžvelgti populiariosios literatūros vertinimą literatūros kritikoje, literatūrinėse diskusijose, atskleisti romanų *O rytoj vėl reikės gyventi*, *Dešimt*, *Anarchistės išpažintis*, *Juodas kvadratas*, *Dviejų mėnulių baras* tematinius, kanoninius ypatumus, ištirti objektą remiantis feministinės, postkolonijinės slinkties, veikėjų, įvykių, vertybių sampratos ir kt. analizėmis, įvardinti romanų pasakotojus, romanų funkcijas, išanalizavus tekstus bei kritinę – teorinę medžiagą, apibendrintai pateikti minėtų rašytojų vietą lietuvių populiariosios literatūros kontekste. Dėmesys skiriamas romano žanro, tematikos, teksto stilistikos kanonams, padedantiems geriau suvokti analizuojamus tekstus, įsigilinti į jų išorines bei vidines prasmes.

Svarbiu dėmeniu tampa žurnalistinio, dienoraštinio romano sąvokų analizė, išryškinanti pasakotojo vaidmens universalumą. Tekstų kanoniškumas pasireiškia tyrinėjant romanose aprašomų moterų gyvenimo istoriją, meilės temas, šiuolaikinio gyvenimo būdo, laimingos pabaigos siužetų kartotes.

Akivaizdūs romanų pasakojimų ir poetikos modelių pasikartojimai. Kalbos priemonių pasirinkimas priklauso nuo susidariusios situacijos, herojų jausenos, gyvenimo, esamosios akimirkos aplinkybių. Taip kuriamas individualusis stilius, išskiriantis rašytojas iš kitų kūrėjų tarpo.

Nustatyta, kad romanų tekstuose varijuoja kasdienės aplinkos, monotonijos, vyro pasyvumo, moters nuvertinimo tendencija sąlygoja pasikartojančių (kanoninių) veikėjų, siužeto, pasakojimo slinkties, šiuolaikinių vertybių kaitos ypatybių atsiradimą. Ugnės Barauskaitės, Dalios Jazukevičiūtės romanų ypatybės apibendrinamos kaip populiariosios literatūros atpažinimo ženklai.

THE LITHUANIAN WOMEN'S PROSE IN THE CONTEXT OF POPULAR LITERATURE

SUMMARY

Key words: Ugnė Barauskaitė, Dalia Jazukevičiūtė, women's prose, popular literature, canons, journalistic - diary novel, feminist discourse analysis.

The object of master's research - Ugnė Barauskaitė novels *O rytoj vėl reikės gyventi*, *Dešimt*, Dalia Jazukevičiūtė novels *Anarchistės išpažintis*, *Juodas kvadratas*, *Dviejų mėnulių baras* in the context of popular literature.

The aim of research - to discuss novels of Barauskaitė, Jazukevičiūtė in the context of popular literature, to overview evaluation of popular literature in literary criticism, in literary discussions, to reveal the features of thematic, canonical novels: *O rytoj vėl reikės gyventi*, *Dešimt*, *Anarchistės išpažintis*, *Juodas kvadratas*, *Dviejų mėnulių baras*, also to investigate the object based on analyzes of feminist, postcolonial scroll, characters, events and concepts of values. To identify narrators and functions of the novels, to present by summarising the place of the context of Lithuanian writers of popular literature who were mentioned previously, by analysing texts and critical, theoretical material. The focus is on the novel genre, theme, and text stylistic canons, which help to understand better the analyzed texts, also to look at their outer and inner meanings.

An important focus become in conceptual analysis of journalism and diaries novel which highlights the role of the narrator's versatility. Canonicity of the texts gets out by exploring the women's life story in the novels, a love theme, contemporary lifestyle, repeated scenes of happy ending.

It is clear that the stories of novels and poetic models have a frequency. The choice of instruments of language depends on a situation, the characters' emotion, life, and the circumstances

of the present moment. That is how the individual style is created which distinguishes a writer among other creators.

It was found that in the texts of novels varies daily environment, monotony, passivity of man, woman's depreciation trend leads to repetitive (canonical) characters, plot, narrative scroll, the appearance of the features of contemporary values change. The peculiarities of novels of Ugnė Barauskaitė and Dalia Jazukevičiūtė are summarized like the token symbol of popular literature.

VIII. ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

1. Ugnė Barauskaitė, *O rytoj vėl reikės gyventi*, Vilnius: Tyto alba, 2002.
2. Ugnė Barauskaitė, *Dešimt*, Vilnius: Tyto alba, 2006.
3. Dalia Jazukevičiūtė, *Anarchistės išpažintis*, Vilnius: Tyto alba, 2007.
4. Dalia Jazukevičiūtė, *Juodas kvadratas*, Vilnius: Tyto alba, 2007.
5. Dalia Jazukevičiūtė, *Dviejų mėnulių baras*, Vilnius: Tyto alba, 2008.
6. Irena Baliulė, „Prekybos centras – nauja vaizdavimo erdvė šiuolaikinėje prozoje“, *Acta Humanitarica universitatis Saulensis*, 2010, T. 10, p. 123-129.
7. Irena Baliulė, Lina Michailovienė, „Erdvės ženklai literatūrinio moters portreto struktūroje“, *JAUNŪJŲ MOKSLININKŲ DARBAI*, 2008, nr. 4 (20), p. 6-13.
8. Rasa Baločkaitė, *(Post)kolonializmas vidurio ir rytų Europoje*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2010.
9. Nijolė Bartašiūnienė, *Kultūros epochų ir literatūros srovių lentelės*, Vilnius: Gimtasis žodis, 2003.
10. Nerijus Brazauskas, „Šiuolaikinio lietuvių romano populiarumas: tarp žanro, rinkos ir pozicinos“, *Colloquia*, 2012, Nr. 29, p. 152–169.
11. Agnė Budriūnaitė, *Meilės ir mirties dialektika. Monografija*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2007.
12. Pier Chartier, *Įvadas į didžiąsias romano teorijas*, Vilnius: baltos lankos, 2001.

13. Solveiga Daugirdaitė, „Populiariosios literatūros suvešėjimas“, *Metai*, 2008, nr. 10, p. 73-87.
14. Solveiga Daugirdaitė, *Rūpesčių moterys, moterų rūpesčiai*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2000.
15. Romas Daugirdas, „Suvaldyti klyksmą: rašytoja Dalia Jazukevičiūtė atdako į Romo Daugirdo klausimus“, *Metai*, nr. 5 / 6, 2012, p. 120–127.
16. Viktorija Daujotytė, *Moters dalis ir dalia*, Vilnius: Vaga, 1992.
17. John Durhan, *Kalbėjimas vėjams. Komunikacijos istorija*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2004.
18. Clarissa Pinkola Estes, Ph. D., *Bėgančios su vilkais*, Vilnius: Alma littera, 2005.
19. John Fiske, *Populiariosios kultūros supratimas*, Vilnius: Žara, 2008.
20. John Fiske, *Understanding Popular Culture*, London and New York: Routledge, 2011.
21. Algirdas Gaižutis, „Masinė kultūra ir meno kūrybs (prancūzų estetikos pagrindu)“, *Menas estetikos, meno filosofijos ir meno sociologijos akiratyje. Estetikos ir meno filosofijos teorijų kaita*, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2006, p. 88-107.
22. Ramūnas Gerbutavičius, „Rašytoja myluoja savo knygas kaip vaikus“, *Lietuvos rytas*, 2005, nr. 6.
23. Margarita Jankauskaitė, „Moterų (ne) reprezentacija masinės kultūros vaizdiniuose“, *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 2004, nr. 3, p. 52-65.
24. Kristina Kanišauskaitė, „Cinikė, tikinti amžina meile“, *Kauno diena*, 2008, nr. 233, p. 6–7.
25. Violeta Kelertienė, „Paklusnumo pelkė ar pelkių dievas? Moters paveikslas lietuvių moterų prozoje“, *Kita vertus...*, Vilnius: Baltos lankos, 2006, p. 39 - 48.
26. Žydronė Kolevinskienė, „Šiuolaikinės prozos paradoksai, arba prozos spindesys ir skurdas“, *Gimtasis žodis*, 2012, nr. 12, p. 21-29.
27. Žydronė Kolevinskienė, „Vertybių raiškos formos Nelės Mazalaitės romanuose“, *Vertybių raiška literatūroje. Lietuvių raštijos istorijos studijos. Mokslinių straipsnių rinkinys*, Vilnius: VPU leidykla, 2005, t. 2, p. 163–188.
28. Laura Laurušaitė, „Neįveiktas dvilypumas lietuvių ir latvių egzodo romanuose“ [žiūrėta 2013-01-04]. Prieiga per internetą:

<<http://www.tekstai.lt/zurnalas-metai/6872-laura-laurusaite-neiveiktas-dvilypumas-lietuviu-ir-latviu-egzodo-romanuose?catid=705%3A2012-m-nr-1-sausis>>.

29. *Literatūros terminų žodynas*, pirmas sąsiuvinis, Vilnius: Baltos lankos, 1995.

30. Jolita Lukšytė, „Dailiosios lyties mito transformacijos Jurgos Ivanauskaitės ir Ričardo Gavelio romanuose“, *Kūnas lietuvių kultūroje. Straipsnių rinkinys*, Šiauliai: K.J. Vasiliausko įmonė, 2000, p. 129–141.

31. Jolita Lukšytė, „Lyčių stereotipų sklaida nekanoniškuose tekstuose“, *Kanonai lietuvių kultūroje*, Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2001, p. 151 -159.

32. Goda Lučiūnienė, „Tu nepanaši į pagimdžiusią bobą“, *Literatūra ir menas*, 2005, nr. 17, p. 4.

33. Gražina Matulienė, Ramunė Dobrovolskienė, „Jaunų šeimų socialinės ir psichologinės problemos“, *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 2002, nr. 2, p. 23-40.

34. Gintautas Mažeikis, „Švietimo dialektika ir kanonų kritika“, *Kanonai lietuvių kultūroje*, Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2001, p. 7–17.

35. Algirdas Meškauskas, „Vyrai ir moterys, vyriškumas ir vyrų krizės dabarties Lietuvoje“ [žiūrėta 2012-03-14]. Prieiga per internetą:

<http://algirdasm.blogspot.com/p/vyrisku-vaidmenu-krize-lietuvoje_21.html>.

36. John Stuart Mill, „Moterų perversmas“, *Feminizmo ekskursai*, Vilnius: Pradai, 1995, p. 207-223.

37. Algimantas Mitrikas, *Vartojimas ir laisvalaikis*, Vilnius: Mintis, 1986.

38. Auksė Petruškevičienė, „Lietuvių kalbos situacija XX a. pradžioje (Jono Biliūno kūrybos rinktinės „Kūdikystės sapnai“ ir Ugnės Barauskaitės romano „O rytoj vėl reikės gyventi“ leksikos palyginimas“ [žiūrėta 2009-07-09]. Prieiga per internetą:

< <http://www.ipc.lt/liet/old/pagalba-str-leks.php>>.

39. Vitalija Pilipauskaitė, „SMS UNLIMITED, arba Sutaipinimo rebusas“, *Šiaurės Atėnai*, 2005, birželio 11d., p. 8–9.

40. Vitalija Pilipauskaitė, „Žurnalistinis romanas: tarp pseudobiografijos ir autoterapijos,“ *Metai*, nr.11, p. 80-89.

41. *Popular literature* (Encyclopedia Britannica Online) [žiūrėta 2011-05-17]. Prieiga per internetą:

<<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/470242/popular-literature>>.

42. Marija Aušrinė Povilionienė, *Lyčių drama*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1998.
43. Rapolas Rakalas, „Gyvenimas tinkle: erdvės, identitetai, kūnas ir komunikacija“, *Vieši gyvenimai, intymios erdvės: kūnas, viešumas, fantazija šiuolaikinėje Lietuvoje*, Vilnius: baltos lankos, 2002.
44. Jolanta Reigardienė, „Moterų karjeros ir šeimos dilemos“, *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 2004, nr. 1, p. 59-73.
45. Almantas Samalavičius, „Kaita ir tęstinumas: kultūros kritikos esė“, *Kultūros barai*, 2008.
46. Vytautas Sirtautas, „Kanonai ir „Antikanonai““, *Kanonai lietuvių kultūroje*, Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2001, p.31–35.
47. Jūratė Sprindytė, „Lietuvių proza: krizė ar atsinaujinimas?“, *Darbai ir dienos*, 2002, nr. 31, p. 37–54.
48. Jūratė Sprindytė, „Kaip gyvuoja mažoji proza?“, *Metai*, 2002, nr. 3, p. 76–86.
49. Jūratė Sprindytė, „Populiariosios literatūros topai (2005-2008)“ [žiūrėta 2011.07.26]. Prieiga per internetą:
< http://www.booksfromlithuania.lt/old/index.php?page_id=132>.
50. Jūratė Sprindytė, „Literatūros rinkodaros produktas – žurnalistinis romanas“, *Lituanistica*, 2007, T. 53, nr. 4(72), p. 101–111.
51. Jūratė Sprindytė, „Lyčių stereotipų sklaida nekanoniškuose tekstuose“, *Prozos būsenos, 1988 – 2005*, Vilnius: Lietuvos literatūros ir tautosakos institutas, 2006.
52. Rimvydas Stankevičius, „Jaunas moteris imtis plunksnos skatina skirtingos priežastys“, *Respublika*, 2003, p. 4–5.
53. Marijus Šidlauskas, „Medžiaga kanono bylai (keletas teorinių svarstymų su praktiniais pastebėjimais)“, *Kanonai lietuvių kultūroje*, Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2001, p. 71–75.
54. Rūta Šlapkauskaitė, „Multikultūrizmo problema Kanados literatūroje“, *Literatūra*, 2005, nr. 47 (4) [žiūrėta 2012-11-02]. Prieiga per internetą:
< <http://www.leidykla.eu/fileadmin/Literatura/47-4/68-78.pdf>>.).
55. Kazimierz Ślęczka, *Feminizmas*. Vilnius: Mintis, 2005.

56. Regimantas Tamošaitis, „Du lietuvių literatūros nepriklausomybės dešimtmečiai“, *Metai*, 2010, nr. 3, p. 75 – 90.

57. Regimantas Tamošaitis, „Populiariosios literatūros suviešėjimas“ [žiūrėta 2012-01-02]. Prieiga per internetą:

<<http://www.tekstai.lt/zurnalas-metai/3053-populiariosios-literaturos-suvesejimas-solveiga-daugirdaite-loreta-jakonyte-laimantas-jonusys-jurate-sprindyte-regimantastamosaitis?catid=486%3A2008-m-nr-10-spalis>>.

58. Artūras Tereškinas, „Vieši žaidimai intymiose erdvėse: kitos istorijos, kiti gyvenimai“, *Metmenys*, 1997-2006, nr. 72-86, p. 77:92-118.

59. Artūras Tereškinas, „Masinis viešumas, skandalo geneologija ir fantazija naujojoje lietuvių literatūroje ir populiariojoje kultūroje“ [žiūrėta: 2012-01-02]. Prieiga per internetą:

<<http://www.tekstai.lt/component/content/article/367-tereskinas-arturas/4709-arturas-tereskinas-masinis-viesumas-skandalo-genealogija-ir-fantazija-naujojoje-lietuviu-literaturoje-ir-populiariojoje-kulturoje-2007>>.

60. Silvija Udalcovaitė, „Kūno reprezentacija naujausiuose lietuvių prozininkų tekstuose“, *Kūnas lietuvių kultūroje*, Šiauliai: K. J. Vasiliausko įmonė, 2000, p. 123 – 128.

IX. Anotacija

Laura Narbutaitė, *Lietuvių moterų proza populiariosios literatūros kontekste. Magistro darbas*, vadovė doc. dr. Irena Baliulė, Šiaulių universitetas, Literatūros istorijos ir teorijos katedra, 2013, 44 p.

X. Annotation

Laura Narbutaitė, *The Lithuanian women's prose in the Context of Popular Literature*, Master's Thesis, academic adviser Assoc. Prof. Irena Baliulė, Šiauliai University, Department of History and Theory of Literature, 2013, 44 pp.

PUBLIKACIJA (-JOS) MAGISTRO DARBO TEMA / PUBLICATION(S) ON THE THEME OF THE MASTER THESIS:

Narbutaitė L., „Ugnės Barauskaitės tekstų sudėtingumas ir paprastumas: romanų formos, tekstų tematinis laukas“, *XIV Studentų darbai – 2010*, Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2010, p. 91.

Narbutaitė L., „Populiariosios literatūros kanonai šiuolaikiniame moterų romane“, *XVII Studentų darbai-2013*, Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2013, p. 106.